

FLOCEL SABATÉ¹

“SOBRE TENIR LO STUDI DE LLEYDA EN TORTOSA”²

ABSTRACT

The lower medieval Catalan model of the estudi general (university) exemplified by the case of Lleida emphasises the weight achieved by the students as a body, the jurisdictional conflicts and, especially, the serious economic difficulties, that poisoned the relations with the poorly paid teaching staff and made the centre impossible to run. In that sense, the monarchy's incapacity to provide the jurisdictional and financial bases, pushed higher education under a growing ecclesiastical weight and municipal dependence. The local government, for its part, would have to increase the means of taxation needed to produce the necessary financing. All together, this generated difficulties that would burden the estudis generals throughout the lower Middle ages and into modern centuries, until their closure in the 18th century.

1. Catedràtic d'Història Medieval. Universitat de Lleida

2. Abreviatures emprades: ACA, Arxiu de la Corona d'Aragó; ACL, Arxiu Capitular de Lleida; ADPO, Archives Départementales des Pyrénées-Orientales; AHCBl, Arxiu Històric Comarcal de Balaguer; AHCB, Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona; AHCC, Arxiu Històric Comarcal de Cervera; AHCG, Arxiu Històric de la Ciutat de Girona; AHCM, Arxiu Històric de la Ciutat de Manresa; AHCTE Arxiu Històric Comarcal de les Terres de l'Ebre; AHCv, Arxiu Històric Comarcal de Valls; AML Arxiu Municipal de Lleida; BC, Arxiu de la Biblioteca de Catalunya. La present investigació ha estat facilitada per la Conselleria d'Universitats, Recerca i Societat de la Informació de la Generalitat de Catalunya mitjançant la "I Distinció de la Generalitat de Catalunya per a la Promoció de la Investigació Universitària".

1. PRESENTACIÓ I DEDICATÒRIA

En indagar les vies de cohesió dels municipis baixmedievals i dels grups socials sobre els que es sostenen, destaca clarament el paper de l'ensenyament. Ben aviat els burgesos incorporen l'escola en el curs formatiu dels seus fills, tal com es reflecteix en les previsions domèstiques a fi de "*tenere magistri ipsis pupillis tempore oportuno*"³ o tal com retrata bellament Ramon Llull en explicar-nos que "*quan Blanquerna hagué vuit anys son pare Evast lo posà a estudi*"⁴. Coherentment, els governs municipals pugnen per la titularitat de les escoles, si cal contrariant i combatent les pretensions de l'Església⁵, alhora que vetllen per retenir i facilitar l'estada del mestre de gramàtica a la vila "*circa utilitatem rei publicae dictae villae*"⁶. Aquestes mateixes autoritats també es mostren ben receptives vers l'oferta d'ensenyament superior a Catalunya, especialment quan al segle XIV es funden dos estudis generals, el de Lleida i el de Perpinyà, arribant a facilitar-hi l'assistència als joves de la població mitjançant ajudes específiques, similars a les regulades a Valls per a estudiar en el centre lleidatà⁷, moltes vegades, com en aquest mateix cas, a partir de beneficis particulars⁸. De fet el model d'aquest comportament l'ofereix l'Església, en regularitzar l'ajut econòmic per a l'accés del clergat als estudis superiors⁹.

La recent revisió historiogràfica de l'ensenyament primari baixmedieval a Catalunya¹⁰ no ha trobat el necessari paral·lel en l'ensenyament superior, sobretot perquè l'equip de govern de la Universitat de Lleida assumí, per al període 1997-2000, una eixordadora commemoració de les arrels medievals del centre no pas

3. ADPO 1B-120, fol. 25v.

4. Ramon LLULL, *Llibre d'Evast e Blanquerna*, Edicions 62 i la Caixa, Barcelona, 1982, p. 26.

5. Flocel SABATÉ, *Libros y letras en la Cataluña bajomedieval*, Universidad de Granada, Granada, en premsa.

6. Jordi VALLÈS – Jordi VIDAL – Maria Carme COLL – Josep M. BOSCH, *El Llibre Verd de Vilafranca*, vol. I, Fundació Noguera, Barcelona, 1992, p. 250-251.

7. AHCV, Llibre del Consell, 2, fol. 27r.

8. Cristia CORTÈS, *Jaume Sitjó, el suposat bisbe nigromàntic*, "Analecta Sacra Tarraconensia", XLII (Barcelona, 1969), p. 176.

9. Luís BATLLE i PRATS, *Estudiantes gerundenses en los Estudios Generales*, "Hispania", XXVII (Madrid, 1947), p. 179-221.

10. Vegeu, per exemple, les aportacions de Josep Hernando sobre l'escola a Barcelona: Josep HERNANDO, *L'ensenyament a Barcelona, segle XIV. Documents dels protocols notarians. Primera part: Instruments notarians de l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona, 1350-1400*, "Arxiu de Textos Catalans Antics", 12 (Barcelona, 1993), p. 141-271; *L'ensenyament a Barcelona, segle XIV. Documents dels protocols notarians. Segona part: Instruments notarians de l'Arxiu de la Catedral de Barcelona i de l'Arxiu Històric de la ciutat de Barcelona, 1294-1400*, "Arxiu de Textos Catalans Antics", 16 (Barcelona, 1997), p. 131-298; *Escoles i programes acadèmics a la Barcelona del segle XV. L'escola de mestre Ramon Llull i l'ensenyament de disciplines gramaticals i d'arts*, "Acta historica et archaeologica Mediaevalia", 20-21 (Barcelona, 1999-2000), p. 633-682.

com a sinònim de recerca històrica i renovació historiogràfica sinó com a clar paradigma de l'interessat ús del passat per acomboiar el poder en les seves pretensions tant d'entretenir el present com de pretendre condicionar el futur, podent així, mitjançant la repetició i recreació de tòpics, escenificar de nou les temences i crítiques sobre la manipulació històrica ja formulades per Johnston¹¹ i en gran part reiterades, des d'un altre vessant, per Guerreau¹².

Precisament, l'atabalador ressò de la llarga i eixorca -sobretot pel que fa a la necessària investigació de l'esdeveniment on es sustenta- commemoració per part de la Universitat de Lleida m'ha detingut en la publicació de les investigacions al respecte, per tal de no semblar que estiguem competint en el tractament dels mateixos fets històrics¹³, i m'ha impulsat a centrar-me preferentment en l'anàlisi de les relacions entre els àmbits municipals i l'ensenyament inicial¹⁴. Tanmateix, el fet que l'amic Josep Ramon Julià contribuís notablement al coneixement de l'estudi general de Lleida en investigar les reformes dictades per Martí l'Humà a la sortida del segle XIV¹⁵ i, també, el fet que els darrers records me'l facin present assumint, al mateix edifici de la Universitat de Lleida, activitats en l'organització del XVII Congrés de la Corona d'Aragó celebrat el setembre de 2000 o, encara de manera més personal, compartint joiosament per terres lleidatanes el que desconeixíem que seria el seu darrer aniversari, m'impulsa a donar a conèixer ara, en el seu honor, un dels nombrosos episodis inèdits¹⁶ sobre aquell estudi general nascut i desenvolupat a la Lleida del segle XIV enmig de greus tensions fins a l'extrem de plantejar, el 1373, el seu trasllat a Tortosa.

L'anècdota històrica -la redacció a l'estudi general de Lleida d'uns capítols per a ser negociats amb el govern municipal de Tortosa en vistes a un possible trasllat

11. William M. JOHNSTON, *Post-modernisme et bimillénaire. Le culte des anniversaires dans la culture contemporaine*, Presses Universitaires de France, Paris, 1992.

12. *L'histoire n'est ni récit ni écriture et encore moins commémoration* (Alain GUERREAU, *L'avenir d'un passé incertain. Quelle histoire du Moyen Age au XXIe siècle?*, Éditions du Seuil, Paris, 2001, p. 247).

13. En aquest sentit, reitero, és clar, que els meus plantejaments historiogràfics no es contraposen en absolut al respecte i amistat vers els meus companys d'àrea que han assumit, o fins i tot abanderat, una posició ben diferent a la que em caracteritza.

14. Flocel SABATÉ, *Libros y letras en la Cataluña bajomedieval*, Universidad de Granada, Granada, en premsa.

15. José-Ramón JULIÀ VIÑAMATA, *El Estudio General de Lérida a finales del siglo XIV: las reformas de Martín el Humano*, "Miscel·lània Homenatge a Josep Lladonosa", Institut d'Estudis Ilerdencs, Lleida, 1992, p. 323-348.

16. Fins al present el fet que ara ens ocupa sols ha estat apuntat lacònicament pels respectius historiadors locals, que evitaren entrar en l'anàlisi i contrast de la documentació (Enrique BAYERRI, *Historia de Tortosa y su comarca*, vol. VIII, Imprenta de Algueró y Baiges, Tortosa, 1959, p. 590; Josep LLADONOSA, *Història de Lleida*, vol. II, Dilagro edicions, Lleida, 1991, p. 538).

del centre educatiu- esdevé un nítid retrat de la visió de l'estudi general com a col·lectiu solidari d'estudiants en un marc on cadascú –municipi, Església, monarca- apareix en la seva posició real, oferint per tant la correcta imatge de l'estudi general atrapat en les problemàtiques derivades de les pròpies limitacions institucionals. D'aquesta manera, s'obren noves perspectives per a la revisió historiogràfica de la vida del centre i de molts dels seus aspectes que, com l'anomenada lliura del vi, sovint havien estat explicats amb un cert desconeixement del seu veritable context.

2. L'ESTUDI GENERAL DE LLEIDA EN UN MARC INSTITUCIONAL ABOCAT A LES TENSIONS PRESSUPOSTÀRIES I JURISDICCIONALS

En general, les investigacions dedicades a l'estudi general de Lleida en uns casos adoleixen de posicionaments massa localistes i, en altres, de plantejaments encerats en el seu moment però envellits per l'inexorable pas del temps, de tal manera que tot i que afortunadament ens restaran les aportacions objectives aconseguides¹⁷, els seus instruments interpretatius no són mimèticament aplicables en el present. Per això, hores d'ara, des del punt de vista historiogràfic i metodològic, el tema, allunyat de les vies punteres de la recerca en el medievalisme actual, és un camp gairebé verge que requereix una adient contextualització científica. Cal, doncs, començar pel principi, enmarcant institucionalment el sorgiment de l'estudi gene-

17. Sortosament l'estudi general de Lleida ha gaudit, per al període medieval, de sòlides investigacions gràcies als esforços d'importants figures com Pedro Sanahuja (*La enseñanza de la teología en Lérida. Cátedras regentadas por maestros franciscanos (s. XIV-XV)*, "Archivo ibero-americano", I [Madrid, 1941], p. 270-298; *La Universidad de Lérida y los franciscanos*, "Archivo ibero-americano", VII [Madrid, 1947], p. 167-242), Ramón Gaya Massot (*Comentarios al periodo preparatorio de la fundación del Estudio General de Lérida*, "Ilerda" XII [Lleida, 1949], p. 59-72; *El "Carthularium Universitatis Ilerdensis"*, "Miscelánea de trabajos sobre el Estudio General de Lérida", vol. I, Instituto de Estudios Ilerdenses, Lérida, 1949, p. 9-49; *Cancilleres y rectores del Estudio General de Lérida*, Instituto de Estudios Ilerdenses, Lérida, 1951; *Las rentas del Estudio General de Lérida*, "Analecta Sacra Tarraconensia", XXX [Barcelona, 1957], p. 293-338; *Provisión de cátedras en el Estudio General de Lérida*, "Analecta Sacra Tarraconensia", XXV [Barcelona, 1959], p. 233-296) i Josep Lladonosa (*La zona universitaria de Lérida (descripción de los edificios docentes)*, "Miscelánea de trabajos sobre el Estudio General de Lérida", vol. II, Institut d'Estudios Ilerdenses, Lérida, 1950, p. 9-67; *L'Estudi General de Lleida del 1430 al 1524*, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 1970), als que es poden afegir Josep Rius Serra (*L'Estudi General de Lleida*, "Criterion", VIII [Barcelona, 1932], p. 72-90, 295-304; *L'Estudi General de Lleida en 1396*, "Estudis Universitaris Catalans", XVIII [Barcelona, 1933], p. 160-174, XX [Barcelona, 1935], p. 98-141; *Documents per a la història de la filosofia catalana*, "Criterion" X [Barcelona, 1934], p. 96-105, XI [Barcelona, 1935], p. 139-151) i Elies Serra Rafols (*Una Universidad Medieval. El Estudio General de Lérida*, Librería General de Victoriano Suárez, Madrid, 1931).

ral de Lleida en la Corona d'Aragó que s'obre pas vers el segle XIV, és a dir, en un marc que avança vers la constatació de la incapacitat rendística de la monarquia i que està consolidant la fragmentació jurisdiccional de la societat¹⁸.

La historiografia ja ha percebut la singularitat del model lleidatà a la Península Ibèrica. Mariano Peset situa l'estudi lleidatà en un dels tres extrems dins del conjunt peninsular: Coimbra-Lisboa la més reial, Salamanca la més clerical i Lleida la més municipal¹⁹. Aquest perfil municipalista, que allunya la dependència respecte del tresor reial, ben característic dels centres castellans, ha estat interpretat com a mostra “*de organización avanzada*”²⁰. En realitat, la incapacitat del sobirà, a la Corona d'Aragó, per a consolidar el propi àmbit jurisdiccional i rendístic²¹ no pot fer cap altra cosa que deixar l'estudi general en mans dels estaments, facilitant així que l'Església i el municipi escenifiquin el respectiu posicionament. De forma clara, el 1313 Jaume II reconeix el predomini municipal sobre el centre tot respectant l'àmbit eclesiàstic: “*quod ordinatio Studii et doctorum provisio de cetero competat paciariis et dicti universitati, non autem episcopo et capitulo prelibatis, salva iurisdictione ecclesiastica eidem episcopo ubi alias eis de iure competit*”²².

Efectivament, el municipi assumeix com a propi el centre. En totes les qüestions significatives no deixa d'informar-ne i consultar-ne a l'Església, amb la usual anada dels representants municipals, que “*pugen al degà e al capítol e ab ell ensemps parlen del feyt*”²³, però la presa de decisions i la representació exterior s'assumeix des de la corporació local. Per això, el consell municipal s'apressa a sol·licitar i gestionar tant les peticions al monarca²⁴ com les concessions papals sobre l'estudi general²⁵, és a dir, “*recaptar la gràcia del Sant Pare*”, cosa que implica “*elegir qual persona irà al dit Sant Pare*”²⁶ i, en definitiva, despesar els costos d’“*aver totes altres gràcies que ha aut del Pare Sant a la ciutat per al Studi*”²⁷.

18. Flocel SABATÉ, *Corona de Aragón*, “Historia de España. Administración y gobierno en la Edad Media”, Istmo ediciones, Madrid, en premsa.

19. Mariano PESET, *Clérigos y universidades en la Baja Edad Media castellanoleonesa*, “État et Église dans la genèse de l'état moderne (30 novembre et 1 décembre, 1984)”, J. Ph. Genet et B. Vincent, dirs., Casa de Velázquez, Madrid, 1986, p. 65.

20. Andrés BARCALA, *Las universidades españolas durante la edad media*, “Anuario de Estudios Medievales”, 15 (Barcelona, 1985), p. 104.

21. Flocel SABATÉ, *El poder en la Cataluña bajomedieval*, Editorial Milenio, Lleida, en premsa.

22. AML, pergami, 79 (ed.: Roser GORT, *Documents de l'Estudi: catàleg i edició*, “L'Estudi General de Lleida. Ciutat i Universitat en els Documents de l'Arxiu Municipal de Lleida”, Elena González, Joan J. Busqueta, dirs., Ajuntament de Lleida, Lleida, 2000, p. 62).

23. AML, secció consells generals 401, fol. 30r, entre d'altres.

24. AML, secció consells generals 402, fol. 55r.

25. AML, secció consells generals 400, fol. 66v.

26. AML, secció consells generals 397, fol. 47r.

27. AML, secció consells generals 399, fol. 73v.

Aquest enquadrament institucional esdevé bàsic per a comprendre les problemàtiques de l'estudi general lleidatà, perquè en adoptar-lo com a propi, el municipi emmarca el centre dins dels indicadors de capitalitat que el caracteritzen i tracta de regir-lo amb els esquemes usuals en la seva òrbita de poder²⁸. Per això, en la relació mútua, jurisdiccionalment es reproduïxen les preocupacions per l'ordre local característiques dels governs municipals similars²⁹ i fiscalment s'hi propugnen les fórmules coetànies de clar perfil municipal, com les imposicions indirectes sobre el consum³⁰, aplicades en el manteniment de l'Estudi just quan s'estan desplegant a Catalunya³¹.

Assumit l'estudi general com a propi, els magistrats locals l'esmenten com un dels atractius promocionals de la ciutat³². De fet, l'ensamblatge socioeconòmic entre l'estudi general i el món urbà és ben coherent amb la dinàmica baixmedieval, fins al punt que casos com el de Palència remarquen com les tensions polítiques i socials d'una ciutat en gran part poden arrossegar, en el consegüent declivi de l'atractiu local, el centre d'ensenyament superior, ja sempre afectat per les específiques fisures internes³³. Clar que, si els habitants de Lleida es veuen afavorits per l'honor i els avantatges de comptar amb un estudi general, corolàriament també hauran d'assumir-ne els costos. És el que es diu a mitjan segle XIV a Osca en reproduir el mateix model i constatar que les despeses i emoluments del seu estudi general “*devan ser pagados por todos los sobredictos habitadores de la dicta ciudad comúnment como a todos se estiendan e comprendan el proveyto e honor del dicto studio*”³⁴.

Certament, a Lleida l'assumpció de l'estudi general aboca sobre el municipi una sèrie de problemes de gestió, dels que en destaquen tres, per la seva importàn-

28. Flocel SABATÉ, *Municipi i regió a la Catalunya baixmedieval*, Rafael Dalmau editor, Barcelona, en premsa.

29. Flocel SABATÉ, *Vegueries i sotsvegueries a Catalunya. Establiment del sistema*, Pagès editors – Institut d'Estudis Catalans, en premsa.

30. José María FONT RIUS, *La administración financiera en los municipios catalanes medievales*, “Historia de la Hacienda española (épocas antigua y medieval)”, Instituto de Estudios Fiscales, Madrid, 1982, p. 15

31. Max TURULL, *Fiscalitat a l'època medieval*, “Actes del III Congrés Internacional d'Història Local de Catalunya. Funcionament de les finances locals al llarg de la Història (Barcelona, 17-18 de novembre de 1995)”, L'Avenç – Diputació de Barcelona, Barcelona, 1996, p. 35-36.

32. AHCM, fons del veguer, llibre 1398, sense numerar.

33. “*Les conflits entre l'évêque et le chapitre et entre la ville et l'évêque*” menen a Palència a un context tens que enterboleix els problemes intrínsecs ja existents en el seu estudi general i afecten l'atracció vers l'exterior (Adeline RUCQUOI, *La double vie du studium de Palencia (1180-1250)*, ‘Studia Gratiana’, XXIX [Roma, 1998], p. 746-747).

34. Antonio DURAN GUDIOL, *Estatutos de la Universidad de Huesca. Siglos XV y XVI*, Ayuntamiento de Huesca, Huesca, 1989, p. 22.

cia en congriar-se i, fins a determinat punt, gangrenar-se: la provisió del professorat, el cost econòmic i les tensions jurisdiccionals.

Amb naturalitat les reunions del consell municipal palesen la preocupació de l'ens local per la provisió de les places docents³⁵, especialment quan “*el temps del legir és prop*”³⁶. Alhora, en una línia similar, els diferents interessos en joc obliguen el municipi a intervenir en els conflictes acadèmics, ben contundents en l'àmbit de la lectura de teologia entorn als mendicants i als diferents posicionaments entre franciscans i dominics³⁷ i, en tots els casos, a haver de congeniar les pretensions del propi estudi i de l'Església. Precisament, la recerca d'un consens mena a la successió de reformes i a la recerca de solucions pactades mitjançant sentències arbitrals³⁸ que tracten d'empeltar les competències assumides pel municipi amb els interessos d'uns i altres³⁹, cosa que no podrà evitar l'enquistament de les tensions, fins a l'extrem que “*la provisión de las cátedras fue siempre un avispero de enconadas contendas y enojosas cuestiones que terminaron por convertirse en endémico malestar del Estudio*”⁴⁰.

L'actuació municipal assumeix la preocupació pel proveïment i gestió dels salaris⁴¹, actitud, però, que no pot evitar l'escalada en els reiterats retards en el pagament dels sous al professorat⁴². La precarietat en la provisió de fons per a cobrir els pagaments fa reviure constantment el temor a què, per manca de retribucions, es reiterin casos com el de Bertran de Montagut, que el 1350 “*és lexat de legir, per tal com no és stat satisfeyt segon que li fo promès*”⁴³. Coherentment, la principal preocupació del municipi consisteix en proveir fons econòmics perquè els docents no deturin la seva activitat pels retards, actuant així esperonats “*per tal que la lectura no vagàs*”⁴⁴. La voluntat d'evitar que el professorat malpagat deixi de fer les lectures per aquesta raó obliga ben sovint a concretar sobre cada cas concret, com es dicta-

35. AML, secció consells generals 399, fol. 46r, entre d'altres.

36. AML, secció consells generals 397, fol. 50r.

37. AML, secció consells generals 401, fol. 11r-v.

38. AML, pergami 362 (ed.: Roser GORT, *Documents de l'Estudi: catàleg i edició*, L'Estudi General de Lleida. Ciutat i Universitat en els Documents de l'Arxiu Municipal de Lleida”, Elena González, Joan J. Busqueta, dirs., Ajuntament de Lleida, Lleida, 2000, p. 104-109).

39. Ramon GAYÀ MASSOT, *Provisión de las cátedras en el Estudio General de Lérida*, “*Analecta Sacra Tarraconense*”, XXX (Barcelona, 1957), p. 233-271.

40. Ramon GAYÀ MASSOT, *Provisión de las cátedras en el Estudio General de Lérida*, “*Analecta Sacra Tarraconense*”, XXX (Barcelona, 1957), p. 238.

41. AML, secció consells generals 460, fol. 4v,

42. AML, secció consells generals 399, fol. 39r.

43. AML, secció consells generals 398, fol. 67r.

44. AML, secció consells generals 398, fol. 54v.

45. AML, secció consells generals 398, fol. 54v.

mina des del consell municipal el 1350: “*que ls clavaris afermen lo monge a legir les Decretals e y donen recapte en manera que no vaguen los studians*”⁴⁵.

D'aquesta manera, la preocupació pels docents desemboca en les dificultats pressupostàries. El punt central de la problemàtica amb el professorat passa a ser el que adverteix el consell municipal el 1371 en explicar “*com la clavaria sia molt encarregada e no pugue bastar a tots los salaris*”⁴⁶. La mobilitat del professorat acaba vinculant-se, així, a l'abaratiment dels salaris, com clarament es proposa el 1370 quan “*cerquen vies e maneres bones ab que l feyt se pugue sostenir; tractan ab los doctós e maestres de meyns salaris, e açò ab temps, de guisa que si ells no posaven lur feyt en rahó, que haguessen temps de conduhir altres doctós en Leyda o en altres parts*”⁴⁷.

El problema pressupostari esdevé, doncs, clau tant per a la qualitat com per a la mateixa viabilitat del centre. La immediata constatació de la insuficiència dels plantejaments inicials, només endegar-se la vida del centre⁴⁸, tracta de ser resolta per part municipal, a la segona dècada del segle XIV, mitjançant l'aleshores novèdós recurs a les imposicions indirectes sobre el consum⁴⁹, en concret gravant la circulació d'un producte bàsic com el vi⁵⁰, en consonància amb el coetani desenvolupament de la fiscalitat indirecta en la gestió municipal catalana⁵¹. Aviat, però, es posa en evidència la insuficiència del recurs, abocant a la constatació de nombroses dificultats pressupostàries. Davant d'aquesta realitat, el municipi manté i reforça l'organització entorn a la captació de la ajuda o imposició sobre el vi, com en dona bona mostra la creació, a la sortida del 1325, de “*l'offici de la clavaria del vi ordenada en dita ciutat per sustentació del Studi General que és en la dita ciutat*”⁵², generant així una *impositionem libre vini*⁵³ que, per la seva destinació, es popularitza

46. AML, secció consells generals 401, fol. 11v.

47. AML, secció consells generals 403, fol. 9v.

48. RAMON GAYA MASSOT, *Las rentas del Estudio General de Lérida*, “Analecta Sacra Tarraconensia”, XXV (Barcelona, 1952), p. 293-301.

49. Francesc Esteve PERENDREU, *El régimen jurídico del Estudio General de Lleida (s. XIII-XVIII)*, Pagès editors, Lleida, 1992, p. 167.

50. *La base de l'alimentació és el pa i el vi* (Flocel SABATÉ, *Menjar amb el veguer (segle XIV, segona meitat)*, “Etudes roussillonaises”, XI [Canet-en-Roussillon, 1992], p. 66).

51. Manuel SÁNCHEZ – Pere ORTÍ, *La Corona en la gènesis del sistema fiscal municipal en Catalunya (1300-1360)*, “Col.loqui Corona, Municipis i fiscalitat a la Baixa Edat Mitjana (Lleida, 1995)”, Institut d'Estudis Ilerdencs, Lleida, 1997, p. 240-241.

52. Roser GORT, *Documents de l'Estudi: catàleg i edició*, L'Estudi General de Lleida. Ciutat i Universitat en els Documents de l'Arxiu Municipal de Lleida”, Elena González, Joan J. Busqueta, dirs., Ajuntament de Lleida, Lleida, 2000, p. 78.

53. AML, fons municipal, pergami 116 (ed: Roser GORT, *Documents de l'Estudi: catàleg i edició*, L'Estudi General de Lleida. Ciutat i Universitat en els Documents de l'Arxiu Municipal de Lleida”, Elena González, Joan J. Busqueta, dirs., Ajuntament de Lleida, Lleida, 2000, p. 100).

54. AML, secció consells generals 400, fol. 21v.

55. AML, secció consells generals 400, fol. 66v.

ben aviat com a “*la liura del Stud*”⁵⁴. A la vegada, el govern local, per tal d’incrementar l’aportació econòmica, no deixa de promoure la participació de l’Església. Les gestions municipals procuren obtenir els diferents incentius papals⁵⁵ sobre la percepció de rendes eclesiàstiques⁵⁶. Aquesta situació, amb la necessitat de trobar increments pressupostaris i d’equilibrar el pes de les forces aportants, està en la base dels problemes en l’estructuració i funcionament dels clavaris de l’estudi general⁵⁷.

Quan, a mesura que avança la segona meitat del segle XIV, les dificultats econòmiques generalitzades menen a la majoria de les poblacions a unes greus situacions financeres⁵⁸, el finançament de l’estudi general de Lleida evidencia, també, un estat d’extrema gravetat. Amb claretat i reiteració, especialment en encetar-se l’antepenúltima dècada del segle, els clavaris de l’estudi general s’han adreçat a les autoritats locals i els “*han proposat que les rendes de la claveria són tan amirna-des que no poden complir a les conduccions*”⁵⁹, tot conclouent, en els anys immediats, la greu incapacitat per a cobrir els salaris dels docents⁶⁰.

No sols aquest problema indisposa amb gravetat l’estudi general i el consell municipal. Les diferències jurisdiccionals també han esdevingut irresolubles. És una problemàtica que concita i catalitza els diferents vessants implicats dins d’un generalitzat context de creixent complexitat en l’exercici de la jurisdicció⁶¹. En aquest aspecte, la relació entre el municipi i l’estudi general es veu afectada de ple per la suma de diferents factors: les tensions sorgides entorn al tracte entre persones de diferent fur, de forma ben destacada amb els acollits a l’estament eclesiàstic; les controvèrsies derivades de les expressions de les solidaritats de grup; i la usual ingerència municipal en l’exercici jurisdiccional ordinari, acrescuda amb les peculiaritats de la Catalunya occidental tan nítides en el govern lleidatà, tot plegat mesclant-se, encara, amb la singularització privilegiada de la zona de l’Estudi i, també, dels mateixos estudiants. El conjunt no pot menys que desembocar en un esclat de tensions ben específiques i reiterades.

56. AML, pergami 269 (ed.: Roser GORT, *Documents de l’Estudi: catàleg i edició*, “L’Estudi General de Lleida. Ciutat i Universitat en els Documents de l’Arxiu Municipal de Lleida”, Elena González, Joan J. Busqueta, dirs., Ajuntament de Lleida, Lleida, 2000, p. 69-70); Vicente BELTRÁN DE HEREDIA, *Aportació al butllari de l’Estudi General de Lleida, 1345-1460*, Institut d’Estudis Ilerdencs, Lleida, 1986, p. 8-9.

57. AML, secció consells generals 398, fol. 58r, entre d’altres.

58. Flocel SABATÉ, *L’augment de l’exigència fiscal en els municipis catalans al segle XIV: elements de pressió i de resposta*, “Col·loqui Corona. Municipis i fiscalitat a la Baixa Edat Mitjana (Lleida, 1995)”, Institut d’Estudis Ilerdencs, Lleida, 1997, p. 443-448.

59. AML, secció consells generals 403, fol. 9v.

60. AML, secció consells generals 398, fol. 54v.

61. Flocel SABATÉ, *El veguer a la Catalunya medieval*, Pagès editors, Lleida, en premsa.

Tots els municipis catalans assumeixen com a pròpia la preocupació per servir l'ordre públic, des del convenciment que la prosperitat socioeconòmica i l'atractiu demogràfic, dues peces bàsiques per al manteniment del necessari vigor⁶², s'estronquen si s'ofereix una imatge tensa i insegura. Per això els governs municipals tracten d'apaivagar les tensions entre els bàndols urbans⁶³ alhora que procuren mantenir la pau i l'ordre, si cal amb rondes nocturnes⁶⁴. La ingerència en l'exercici jurisdiccional ordinari que això comporta s'accentua en la ciutat de Lleida, on els magistrats locals, en empeltar la pròpia dinàmica amb les peculiaritats inherents a les terres noves⁶⁵, han afermat un sistema d'intervenció i desenvolupament jurisdiccional que garanteix una plena i reconeguda intervenció municipal a costat de l'oficial reial, el veguer i cort de Lleida⁶⁶, tal i com s'acorda amb Jaume II el 1300⁶⁷. La percepció popular del plantejament és ben nítida, en tant que la població exposa les denúncies “*en la casa de la Paeria devant los paers*”⁶⁸.

Dins d'aquest marc, la paeria de Lleida es mostra especialment sensible davant de les dificultats que puguin sorgir per l'increment d'activitats i de tensions imbricades amb l'arribada de centenars d'estudiants a Lleida, els quals no poques vegades són objecte de les atencions dels serveis d'ordre públic per raó d'un ample ventall de baralles, tensions i desordres, apareixent unes vegades com a víctimes ben individualitzades d'agressions⁶⁹ i molt sovint com a responsables d'enrenous col·lectius, com les diverses gresques nocturnes per part de colles d'estudiants que “*fahien justaylles*”⁷⁰.

Aquest comportament estudiantil s'envigoreix pel fort i generalitzat desenvolupament de les solidaritats de grup⁷¹. Els alumnes de l'estudi general, tot combinant

62. Flocel SABATÉ, *El territori de la Catalunya medieval*, Fundació Salvador Vives Casajuana, Barcelona, 1997, p. 168-169.

63. Flocel SABATÉ, *Les factions dans la vie urbaine de la Catalogne du XIVe siècle*, “Histoire et Archéologie des terres catalanes au Moyen Age”, Philippe Sénac, dir., Presses Universitaires de Perpignan, Perpignan, 1995, p. 357-359.

64. Flocel SABATÉ, *Municipi i regió a la Catalunya medieval*, Rafael Dalmau editor, Barcelona, en premsa.

65. Flocel SABATÉ, *Territori i jurisdicció*, “Catalunya Romànica”, XXIV, Fundació Enciclopèdia Catalana, Barcelona, 1997, p. 65-67.

66. Flocel SABATÉ, *El cort a Catalunya*, “Acta historica et Archaeologica Mediaevalia”, 22 (Barcelona, 2001), p. 369-370.

67. Rafael GRAS y de ESTEVA, *La Paeria de Lérida. Organización municipal 1149-1707*, Artes Gráficas Sol & Benet, Lérida, 1911, p. 324-327.

68. AML, Secció Administració de Justícia. Processos de crims A-764, fol. 8v.

69. AML, Secció Administració de Justícia. Processos de crims A-764, fol. 103r; A-771, fol. 1r, A-774, fol. 4r, entre d'altres.

70. AML, secció consells generals 397, fol. 7v.

71. Flocel SABATÉ, *Els bàndols com a solidaritat en la societat urbana baixmedieval*, “Afers. Fulls de recerca i pensament”, 30 (Catarroja, 1998), p. 458-462.

amb les fures internes, es cohesionen en un comportament solidari específic, conscients de la seva pròpia condició⁷². Com en altres llocs, els estudiants s’ajuden davant dels més variats perills, al crit de “*Studi, Studi!*”⁷³, amb un contingut antropològic similar a la concordança propiciada quan en els agressions col·lectives s’invoça el corresponent nom que aplega la solidaritat, sigui de caràcter reial – “*Aragó, Aragó!*”- o senyorial – “*Empúries, Empúries!*”, “*Cardona, Cardona!*”, “*Urgell, Urgell!*”⁷⁴.

A aquest plantejament s’afegeix la singularització de l’ample i ben especificada zona urbana del barri universitari⁷⁵, on, d’acord amb l’aprovació de Jaume II de 1328, els estudiants “*infra dictas afrontationibus habeant illam immunitatem quam dominus rex per suum privilegium concedit*”⁷⁶. Les intervencions del veguer i cort de la ciutat, sovint acompanyat pels magistrats locals, dins d’aquest perímetre urbà, tant per raó de delictes flagrants com per causa de rondes ordinàries, menen a llargues discrepàncies entre la paeria i l’Estudi, havent de pactar-se els graus i continguts de la intervenció, acords que no estalvien contínues divergències en la interpretació. Amb llarga reiteració, des de l’Estudi es protestaran les creixents intervencions dels oficials ordinaris, queixes que sempre tractaran de ser respostes pel juristes de la paeria en sentit contrari⁷⁷.

Aquest panorama explica les reiterades invocacions, del govern local al rector de l’estudi general, perquè, com a representant dels estudiants, els amonesti i corregeixi. Així, per exemple, quan el 1351, alguns estudiants “*se són stablits ab canteres e altres armadures*”, el consell municipal adverteix “*lo rector del Studi dels dits afers, e que li plàcie que el dege corregir los studians que aquestes coses fan*”⁷⁸. En la mateixa línia, també es repeteixen les acusacions dels estudiants contra les intervencions del

72. Jacques VERGER, *Sociabilités et solidarités étudiantes dans les universités du Midi de la France au Moyen Age*, “Cofradías, gremios, solidaridades en la Europa Medieval. XIX Semana de estudios medievales. Estella’92”, Gobierno de Navarra, Pamplona, 1993, p. 216-223.

73. “*Hu dels dits moços corrent caygué, e dit mossèn lo veguer pres-lo, e pres molts dels altres stodians; e moços deien: “stodiant és!”, e axí cridaren grans crits “Studi, studi!”, e axí se plegaren molts allí, donant empentes al dit mossèn lo veguer volent-li levar lo dit jove*” (Josep LLADONOSA, *L’Estudi General de Lleida del 1430 al 1524*, Institut d’Estudis Catalans, Barcelona, 1970, p. 173).

74. Flöcel SABATÉ, *Història íntima de l’edat mitjana*, Rafael Dalmau editor, Barcelona, en premsa.

75. José LLADONOSA, *La Zona Universitaria de Lérida (Descripción de los edificios docentes)*, “Miscelánea de trabajos sobre el Estudio General de Lérida”, vol. II, Instituto de Estudios Ilerdenses, Lérida, 1950, p. 9-67.

76. Rafael GRAS i d’ESTEVA, *Història de la Paeria*, La Paeria, Lleida, 1988, p. 172.

77. AML, secció consells generals 402, fol. 54r.

78. AML, secció consells generals 399, fol. 71v.

veguer i dels paers, propiciant sempre, per part del municipi, la defensa jurídica d'aquests i la reiteració d'un suport moral en tant que *"façen ço que tinguen per bé"*⁷⁹.

La singularització jurisdiccional dels estudiants complica enormement les intervencions dels oficials ordinaris de justícia, perquè sovint es troben amb la invocació de la capacitat d'escollir el fur judicial o de restar directament sota les competències del rector en el cas que el conflicte s'hagi esdevingut entre estudiants, tal com recalquen els estatuts del propi centre: *"per privilegium scholaribus est concessum ut de tribus iudicibus coram illo quem magis elegerint solo conveniantur si ab extranei cive vel alio qui non sit de corpore universitatis conveniuntur debet interlligere; inter se vero cum omnes de universitate faciant unum corpus, rectoris sui iudicium cum capud sit eorumdem ac sibi de consilio omnium voluntate prefectus declinare non possunt"*⁸⁰.

En la majoria dels casos, els estudiants s'acullen a la jurisdicció eclesiàstica, sobretot perquè en un gran nombre gaudeixen d'aquesta condició en un grau u altre. Certament, a tots els estudis generals el nombre de clergues tendeix a consolidar-se i inclús a créixer en avançar l'edat mitjana, atès que cada cop més la promoció eclesiàstica es va assegurant mitjançant una titulació en estudis superiors⁸¹.

Al mateix temps, l'elevat recurs a la jurisdicció eclesiàstica incrementa la complicació coetàniament generalitzada a totes les poblacions catalanes entorn als *"clergues conjugats"*, és a dir, *"clericos simples tonsuratos"* que duen una vida ben inserta en la quotidianitat urbana i que, en haver d'afrontar demandes judicials, al·leguen una condició eclesiàstica⁸² que els permet deslliurar-se de la intervenció dels ordinaris⁸³, cosa que comporta una pràctica impunitat davant de bans municipals com els que limiten l'ús d'armes o la circulació nocturna⁸⁴ i, també, una greu irressolució davant d'incompliments de contractes i obligacions⁸⁵.

79. AML, secció consells generals 397, fol. 7v-8r.

80. ACL, Llibre de les ordinacions antigues de l'Estudi general de la Ciutat de Lleida, fol. 19r, (ed. facsimil del manuscrit de l'Arxiu Capitular de Lleida, "Llibre de les Constitucions i Estatuts de l'Estudi General de Lleida", Joan J. Busqueta, ed., Edicions de la Universitat de Lleida, Lleida, 2000, fol. 19v).

81. Adeline RUCQUOI, *Democratie ou monarchie. Le discours politique dans l'université castillane au XVIe siècle*, "El discurso político en la Edad Media. Le discours politique au Moyen Age", Nilda Guglielmi – Adeline Rucquoi, coords., Consejo Nacional de Investigaciones Científicas y Técnicas – Centre National de la Recherche Scientifique, Buenos Aires, 1995, p. 234-235.

82. AML, secció consells generals 402, fol. 56v.

83. Flocel SABATÉ, *L'Església secular catalana al segle XIV: la conflictiva relació social*, "Anuario de Estudios Medievales", 28 (Barcelona, 1998), p. 758-760.

84. AHCG I.1.2.1, lligall 2, llibre 2, fol. 29v.

85. AHCB, fons municipal B-I, llibre 27, fdl. 70v.

Els fronts on tots els municipis col·lideixen amb els estaments privilegiats són la jurisdicció i la fiscalitat⁸⁶. Així mateix s'esdevé amb els estudiants dels estudis generals. Gaudeixen d'una immunitat exactiva que esdevé, a la segona meitat del segle XIV, motiu de topada, en poder reprendre als estudiants que volen gaudir dels avantatges del medi urbà sens participar en el seu elevat cost, començant per les importants i generalitzades imposicions. Això mena a llargues i reiterades negociacions entre ambdues parts – “*han tractat e manejat molt ab lo rector del Studi e ab alguns studians de la imposició*”⁸⁷ – que permeten pactar unes aportacions reduïdes per part dels estudiants, canalitzades a través d'uns mecanismes de devolució. El sistema no deixa de comportar nous motius de tensió perquè, tenellat per les necessitats econòmiques, el govern local sol patir dificultats per a retornar les quantitats. Conseqüentment, el 1366 els paers “*són stats diverses vegades requests per lo rector del Studi que restituisquen als studians la imposició axí del temps passat com del sdevenidor que.ls és deguda*”⁸⁸. La problemàtica restarà oberta, amb mútues acusacions d'incompliments i amb la necessitat de renegociar tant el deute per part del municipi com les obligacions assumides per l'Estudi, atenant el grau de participació d'estudiants i bidells, acordant els percentatges de punció fiscal en les imposicions locals, així com el sistema de recaptació i de retorn, raó per la que el consell municipal ha d'anar repetint la designació de representants per assumir els tractes, com fa el 1366 en delegar en els “*XX prohòmers*”⁸⁹ aleshores triats.

El conjunt perfila una relació tensa entre el municipi i l'estudi general, amb diverses arestes de creixent gravetat just quan, ja encetat el darrer terç del segle XIV, la ciutat, dins d'una dinàmica generalitzada⁹⁰, es mostra corsecada per les greus dificultats financeres – tractant amb cert dramatisme “*de què sien pagats los fruyts e interesses que la ciutat deu e alguns altres deutes a què la ciutat és tenguda, e axí metex per a la obra del pont*”⁹¹ –, amb uns oficials municipals que pateixen per fer acomplir les recaptacions exactives⁹² i amb la successió de greus dificultats per aconseguir cloure les obres defensives en les muralles⁹³, mentre la cúpula social de la ciutat no dissimula la preocupació per a garantir el control de les rendes invertides en la regió d'influència⁹⁴. Tot plegat enmig d'un clar increment de les tensions urbanes, expres-

86. Flocel SABATÉ, *L'augment de l'exigència fiscal en els municipis catalans al segle XIV: elements de pressió i de resposta*, “Col·loqui Corona, Municipis i fiscalitat a la Baixa Edat Mitjana (Lleida, 1995)”, Institut d'Estudis Ilerdencs, Lleida, 1997, p. 455-458.

87. AML, secció consells generals 400, fol. 33r.

88. AML, secció consells generals 400, fol. 31v.

89. AML, secció consells generals 400, fol. 29v.

90. Flocel SABATÉ, *La insolvència municipal a la segona meitat del segle XIV*, “Fiscalidad real y finanzas urbanas en la Cataluña medieval”, Manuel Sánchez, ed., CSIC, Barcelona, 1999, p. 255-280.

91. AML, secció consells generals 403, fol. 40r.

92. AML, secció consells generals 402, fol. 58r-v.

93. AML, secció consells generals 400, fol. 24v.

94. AML, secció consells generals 400, fol. 19r-v.

sades tant rera les topades de bàndols⁹⁵ com en l'afermament de solidaritats de mà arran, sobretot, de les discussions sobre el repartiment de les càrregues fiscals⁹⁶.

Dins d'aquest panorama, en entrar a l'antepenúltima dècada del segle XIV els diferents elements de tensió es mostren ben vius. L'estudi general es queixa de manca de recursos econòmics⁹⁷, els clavaris del centre admeten clarament que no poden pagar els salaris dels docents⁹⁸, les exaccions fiscals sobre els estudiants permeten retreure, bé que puntualment, els acords de 1366⁹⁹ i els conflictes d'ordre públic i jurisdicció aboquen a enfrontaments ben oberts tant pel que fa a les jurisdiccions particulars dels estudiants com, sobretot, respecte a la immunitat del barri estudiantil¹⁰⁰. Per al govern local tot es barreja en una mateixa exigència d'urgència. Les controvèrsies amb els estudiants es presenten alhora que cal fer front a d'altres problemes greus. Destacadament i en primer lloc cal encarar la crisi financera d'una ciutat que es veu incapaç d'afrontar l'elevat deute públic en què ha caigut, situació que fins i tot obliga a crear una comissió de "*VII prohòmens a qui era comanat que regoneguessen e cerquassen maneres d'on hauran diners açò que fall a la paga dels çensals e violaris que la ciutat fa, als quals les imposicions no basten*"¹⁰¹, problema que es repetirà amb creixent insistència –aviat seran *justats açí per trobar manera a la paga de ço que fall als sensals e violaris*¹⁰²-. Al mateix temps no deixen de plantejar-se qüestions ja esdevingudes habituals, com les problemàtiques entorn a les sèquies¹⁰³ i esclaten els conflictes jurisdiccionals amb l'Església provocant que el bisbe emeti un nou entredit sobre la ciutat¹⁰⁴, amb tots els transtorns espirituals¹⁰⁵ que la població hi sent per aquesta raó¹⁰⁶. Igualment, el mateix govern local ha d'intervenir en tractar d'apaivagar les esmentades tensions entre bàndols¹⁰⁷ i en incentivar les activitats socioeconòmiques¹⁰⁸, com les fires¹⁰⁹, tot tractant de contrarrestar així un ambient

95. AML, secció consells generals 399, fol. 97r-v.

96. AML, secció consells generals 400, fol. 5v.

97. AML, secció consells generals 403, fol. 9v.

98. AML, secció consells generals 398, fol. 54v.

99. AML, secció consells generals 400, fol. 34v.

100. AML, secció consells generals 402, fol. 54r.

101. AML, secció consells generals 402, fol. 50r.

102. AML, secció consells generals 402, fol. 54r.

103. AML, secció consells generals 402, fol. 14r-15r.

104. AML, secció consells generals 402, fol. 15r-v.

105. Flocel SABATÉ, *L'Església secular catalana al segle XIV: la conflictiva relació social*, "Anuario de Estudios Medievales", 28 (Barcelona, 1998), p. 785-787.

106. AML, secció consells generals 402, fol. 56v.

107. AML, secció consells generals 402, fol. 40v-41r.

108. AML, secció consells generals 400, fol. 41v.

109. AML, secció consells generals 402, fol. 44r-v.

d'epidèmies i desencís social, com es diu a l'estiu de 1371, “*ja veen que les malalties e morts són grans en la ciutat e la gent murmuren fort*”¹¹⁰.

En aquest context, la intervenció del veguer, acompanyat algunes vegades per magistrats locals, en el barri estudiantil esdevé excipient i catalitzador de la situació. Tant la incapacitat del rector per a garantir l'ordre dins del barri com el fet que alderulls comesos a l'exterior esdevinguin impunes, pel fet de refugiar-s'hi tot seguit els estudiants, són causes al·legades per a justificar les intervencions del veguer al recinte. Aquestes són sempre seguides per les immediates protestes dels representants del rector de l'Estudi, escoltades i respostes des de la paeria per un parell de juristes, els quals raonen la capacitat del veguer per a intervenir-hi en els suposits concrets¹¹¹.

Aquest joc jurisdiccional es reitera, en el pas de 1372 a 1373, i justifica una actitud cada cop més indignada per part de l'estudi general. En el mateix moment en què no està solucionat el pressupost del centre ni garantits els salaris dels docents, la tensió s'embrancha, si més no formalment, en la disputa jurisdiccional.

3. “MUDAR L'STUDI” COM A SOLUCIÓ DELS PROBLEMES AMB EL MUNICIPI DE LLEIDA

Dins d'aquest marc tens, en entrar en l'any 1373, a l'estudi general es va estenent el rumor que les condicions amb què el consell municipal de Lleida vol tenir el centre el fan inviable, remarcant especialment la manca de sintonia jurisdiccional, tot i no amagar, alhora, les discrepàncies econòmiques, que deixen al centre sense capacitat pressupostària i sense garanties de pagament del professorat. Conseqüentment, el rector i els estudiants van plantejant la necessitat de “*mudar l'Estudi*” a una altra ciutat on el corresponent govern municipal demostrï una major sensibilitat, és a dir, segons el plantejament del centre, que respecti els seus privilegis d'autonomia jurisdiccional i que garanteixi el salari d'un cos mínim de professors, calculat en una desena de docents. De manera ben clara, no es discuteix el model de centre ni el disseny institucional amb què s'encadellen amb el municipi i amb la resta de poders. Es recalca, precisament, que aquest és el model idoni, raó per la qual l'única causa del malestar és l'incompliment per part de la paeria que estronca la viabilitat del centre educatiu. D'acord amb aquest plantejament, la successió de discrepàncies durant el gener i el febrer són encarrilades, des de l'estudi general, cap a plantejar el propi trasllat.

L'amenaça de marxar vers a una altra població, sobretot pels problemes pressupostaris, ja havia planat des que en els moments inicials es feren evidents les difi-

110. AML, secció consells generals 401, fol. 16v.

111. AML, secció consells generals 401, fol. 50r.

cultats municipals per a garantir la viabilitat econòmica¹¹². El 1305, com que “*los ciudadanos de Leyda no han cura del Studi*”, “*lo rector, els doctors, maestres, conseyllers et tota la universitat dels escolants*” demanen al rei el trasllat del centre, a manera, doncs, de correcció de la ubicació adoptada tot just cinc anys abans¹¹³, fent alhora una proposta d’altres llocs: Girona, Osca, Montblanc¹¹⁴. El monarca requereix i prega – “*requerimus et rogamus*”- que restin tots a la ciutat perquè confia en resoldre la problemàtica econòmica¹¹⁵.

Aquest pes dels estudiants com a col·lectiu, tan evidenciat en els primers moments, no farà més que accentuar-se a través del mateix funcionament del centre i al llarg de les seves dificultats. Així queda ben palès el 1351 quan forcen els tractes amb la paeria entorn al professorat en amenaçar de marxar a estudiar a una altra població si es modifica el cos docent: “*los scolans e la universitat del Studi an request al dit rector que els se tenen molt per pagats de la lectura feyta per los licenciats e doctós qui enguan an lest en la ciutat; e que an entès que els clavaris per l’an vinent volen afermar altres doctós a legir, no contrastant la suficiència e abtitud d’aquests que han lest, e axí que per aquesta rahó dien que desenpararan l’Estudi e iran a altres lochs a estudiar*”¹¹⁶. Es tracta, clarament, d’un col·lectiu que es juramenta per tal de mantenir una postura comuna: “*los studians que ara són en la ciutat agen jurat de no romanir en l’Estudi de la ciutat per l’an sdevenidor si donchs no hic ligen los que an lest en aquest an e hic ligen ara*”¹¹⁷.

Si els estudiants exerceixen una solidaritat equiparable a les altres coetànies, és perquè són entesos de forma semblant a les diferents corporacions professionals i socials, a manera d’ “*universitas*”¹¹⁸, tal i com explícitament s’ha percebut al llarg de tota la centúria en la cancelleria règia, al referir-se a la “*universitatis scholarium in studio generali civitatis Ilerde studentium*”¹¹⁹. Des d’aquesta comprensió jurídica és coherent que els estudiants forcin un pas més i ja no parlin de marxar de la ciutat

112. Ramon GAYA MASSOT, *Las rentas del Estudio General de Lérida*, “*Analecta Sacra Tarraconensia*”, XXV (Barcelona, 1952), p. 295.

113. Elías SERRA RÁFOLS, *Una Universidad medieval. El estudio General de Lérida*, Librería General de Victoriano Suárez, Madrid, 1951, p. 31-32.

114. José LLADONOSA, *Lérida medieval*, vol. II, Dilagro ediciones, Lérida, 1975, p. 19-20.

115. C. M^a AJO G. Y SAINZ DE ZÚÑIGA, *Historia de las Universidades Hispánicas. Orígenes y desarrollo desde su aparición hasta nuestros días*, vol. I, Ed. La Normal, Madrid, 1957, p. 279.

116. AML, secció consells generals 399, fol. 97v.

117. AML, secció consells generals 399, fol. 101r.

118. Assumint aquesta cohesió es percep “*a universitas scholarium and the numerous other corpora or communities which existed in abundance at his time* (Walter ULLMANN, *Personality and Territoriality in the “Defensor Pacis”*: *The Problem of Political Humanism*, “*Medioevo. Rivista di Storia della filosofia medievale*”, VI [Padova, 1980], p. 401).

119. ACA, Cancelleria, reg. 122, fol. 338v.

sinó que plantegin el trasllat del centre, tot assumint així la identificació entre la “*universitas*” dels estudiants i l’estudi general¹²⁰.

Per a donar veracitat i concreció a la proposta, el rector en primer lloc organitza una “*col.lecta en l’Studi*”, amb la finalitat d’obtenir fons per a finançar el trasllat, adaptant així, com era usual, la tradicional aportació en collectes per part dels estudiants¹²¹. Alhora, de manera més determinant, es concreta la possibilitat de traslladar el centre a Tortosa mitjançant la redacció d’uns capítols bàsics que es presentarien davant del consell municipal de la ciutat de l’Ebre. Remarcant la noció de l’estudi general com una societat de solidaritat entre els estudiants, es cerca una elevada complicitat per part del col·lectiu mitjançant recollir el jurament particular i individual de cadascun. Al llarg d’aquestes actuacions, es posa de relleu l’elevat pes dels estudiants de dret, conjunt més nombrós, en molts casos personalment vinculat a importants famílies catalanes¹²² i que amb naturalitat es mostra capdavanter en tota l’operació, en plena coherència amb el seu pes dins del perfil del centre, concordant, alhora, amb el context cultural i geogràfic¹²³. Ben aviat, són tres-cents els estudiants explícitament juramentats, i sobre aquesta base dos missatgers del centre parteixen cap a Tortosa per a exposar els capítols al govern local tortosí a manera de condicions bàsiques amb què s’efectuaria el trasllat¹²⁴.

120. Característica que, a la mateixa edat mitjana divergeix segons els casos: “*telle université (Paris) est dans les mains des maîtres, telle autre est gouvernée par les écoliers*”, situació, però, que cal emmarcar en el seu context organitzatiu i social, en tant que aquest predomini no qüestiona l’ordre imperant, atès que, com és clar a Bolònia, veritable model de centres com el lleidatà, “*les étudiants ne remettaient en question ni l’autorité scientifique et morale des professeurs –ils avient plutôt tendance à l’exalter-, ni les structures universitaires, ni, moins encore, la société, l’organisation de la commune –quitte à accuser leurs dirigeants de corruption et de vénalité-, ni l’Église, tout anticléricaux qu’ils fussent*” (Léo MOULIN, *La vie des étudiants au moyen Age*, Albin Michel, Paris, 1991, p. 283).

121. Salvador CLARAMUNT, *La transmisión del saber en las universidades*, “La enseñanza en la Edad Media. X Semana de Estudios Medievales (Nájera, 1999)”, Instituto de Estudios Riojanos, Logroño, 2000, p. 146-147.

122. Més enllà del tòpic sobre la condició clerical de molts estudiants o del desig de millorar l’estatus per part de les famílies que envien els seus fills als estudis generals (Roser GORT, *Els estudiants de l’Estudi General de Lleida*, “La ciutat baix medieval (segles XIV-XV)”, Ateneu Popular de Ponent, Lleida, 1998, p. 183), cal ressaltar l’adopció dels estudis de dret a manera d’indicatiu de prestigi i poder per a la cúpula burgesa tant de les grans ciutats com de les viles mitjanes, segons ja han anat destacant els estudis locals (Josep FERNÁNDEZ TRABAL, *Una familia catalana medieval. Els Bell-lloc de Girona 1267-1533*, Publicacions de l’Abadia de Montserrat, Barcelona, 1995, p. 333-334; Flocel SABATÉ, *Història Medieval*, “Història de Piera”, Pagès editors, Lleida, 1999, p. 171).

123. *Les universités du Midi de la France, comme d’ailleurs toutes celles des pays méditerranéens (Italie, France, Péninsule ibérique) étaient des universités à dominante juridique. Les facultés de droit, civil et canonique, étaient celles qui regroupaient les plus gros effectifs et jouissaient de prestige social le plus élevé* (Jacques VERGER, *Sociabilités et solidarités étudiantes dans les universités du Midi de la France au Moyen Age*, “Cofradías, gremios, solidaridades en la Europa Medieval. XIX Semana de estudios medievales. Estella’92”, Gobierno de Navarra, Pamplona, 1993, p. 206).

124. AHCTE, provisions, 10, fol. 37v.

L'opció de Tortosa és la més lògica en pretendre cercar un indret alternatiu a Lleida. Es tracta d'una ciutat catalana propera, de condició episcopal, de forta vitalitat social, econòmica i política i d'un elevat prestigi en el conjunt municipal català, ben en consonància amb el pes demogràfic, just rera Barcelona, Perpinyà i Lleida¹²⁵. Constantment s'ha mantingut una permanent relació entre ambdues poblacions mitjançant l'eix fluvial¹²⁶, que ben normalment ha servit per a retratar la posició superior de la ciutat del Segre. Certament, són reiterats i permanents els desplaçaments des de Tortosa, posant de relleu nombrosos vincles personals i professionals¹²⁷, tot cercant a Lleida la consulta de juristes –anar a “*Leyda per haver consell d'aquells doctors*”¹²⁸–, tractes comercials –amb la presència de “*mercaders*” tortosins “*a Leyda*”¹²⁹– o crèdits –és un dels mercats de censals als que acut el govern tortosí¹³⁰–, alhora que des de la ciutat de l'Ebre s'accepten amb naturalitat els trets de capitalitat institucional de Lleida sobre la Catalunya occidental, com és clar en comparèixer el govern local de Tortosa davant dels “*honorabilis iudices appellacionis positos in civitate Ilerde*”¹³¹ per a reclamar les sentències dels triennals jutges de taula¹³². Es tracta, doncs, d'una relació usual, cosa que propicia una notòria coneixença i proximitat i també algunes controvèrsies, a voltes fàcilment negociables, com l'encavalcament dels respectius radis de capitalitat territorial amb el consegüent ressò en el perfil demarcacional¹³³, i en altres ocasions de contingut més frapant, com succeirà quan, en mig de la fretura frumentària el 1374, calgui preocupar-se per “*los blats que sha preses la ciutat de Leyda dels mercaders de la dita ciutat de Tortosa*”¹³⁴.

Els representants de l'estudi general no concreten, davant de la paeria, que estan preparant l'anada a Tortosa, però sí que recalquen que existeix el propòsit d'un trasllat si el govern municipal no s'avé a les postures estudiantils. Clarament,

125. Ramon d'ABADAL, *Pere el Cerimoniós i els inicis de la decadència política de Catalunya*, Edicions 62, Barcelona, 1987, p. 21.

126. Són usuals expressions com la del testimoni judicial que explicava que “*stant a Tortosa, més-se en propòsit de venir ací en Leyda e més-se en una barcha*” (AML, reg. 800, fol. 1r –ed.: Maria Dolors FARRENY, *Processos de crims del segle XV a Lleida: transcripció i estudi lingüístic*, Institut d'Estudis Ilerdencs, Lleida, 1986, p. 21-).

127. AHCTE, clavari, 36, fol. 97r

128. AHCTE, provisions, 10, fol. 43r.

129. AHCTE, provisions, 11, fol. 20v.

130. AHCTE, provisions, 10, fols. 154r-v, 156r, entre d'altres.

131. AHCTE jutges de taula 11, fol. 13r, entre d'altres.

132. Flocel SABATÉ, *El veguer i la vegueria de Tortosa i Ribera d'Ebre al segle XIV*, “Recerca”, 2 (Tortosa, 1997), p. 146-150.

133. Flocel SABATÉ, *Vegueries i sotsvegues de Catalunya*, Pagès editors – Institut d'Estudis Catalans, Lleida - Barcelona, en premsa

134. AHCTE, provisions 11, fol. 20v.

les queixes es centren en el vessant jurisdiccional i l'exigència d'una major respecte a la singularització del barri estudiantil i de cadascun dels membres del col·lectiu de l'estudi general. Sota aquest caire, cada topada tensarà la relació.

El dos de febrer de 1373, comunament esmentat com a dia de *nostra dona santa Maria de febrer*¹³⁵, precisament per tractar-se d'una jornada d'assumida significació festiva¹³⁶ i litúrgica¹³⁷ ben popular¹³⁸ entorn de la commemoració de la purificació de la Verge¹³⁹, el veguer entra al recinte estudiantil, perllongant una actuació per restablir l'ordre endegada fora del barri. La reacció de l'estudi general davant dels paers de la ciutat no es fa esperar: “*los síndichs del Studi los han requests ab carta e protestat que ells los dejen deffendre de la invasió que l'altre dia de nostra dona santa Maria de febrer los fo feta, segons que afermen, per lo veguer, com sien vehins de la ciutat e deuen ésser deffeses segons lurs privilegis, en altra manera cerquaran altra ciutat e altre loch per Studi hon sien mylls acuyllits e-ls sie mylls agradable*”. En exposar-ho els mateixos paers davant del consell municipal ordinari, s'acorda que dos juristes, “*micer Jordà de Sebra e micer Bertran del Vall, responguen al present axí com los parrà què fer se deje segons de dret e bona rahó comportan l'Studi axí com mylls puguen, e que los pahers, ab II o III prohòmens e ab alguns dels del Capítol, parlen ab lo rector e ab l'Estudi e vejen quina informació daran al fet de què-s clamen, e segons aquella façen en lo fet ço que fer dejen ni a la ciutat se pertangue*”. La voluntat de negociar i el requeriment del capítol catedralici denota en la paeria una major preocupació que no s'aparenta. L'amenaça de desplaçar el centre provoca un clar temor. Malgrat les moltes dificultats expressades des de l'existència de l'estudi general, està clar que el govern local vol evitar-ne el trasllat. Per això, immediatament “*encara scriuen als missatgers o al senyor rey, a conseyll dels dits micer Bertran e de micer Jordà, que li plàcie provehir en aquest fet e que no consente al rector ni al Studi lo tractament que fan del dit mudament*”¹⁴⁰.

Aquestes disposicions són acordades el dilluns 14 de febrer. El govern lleidatà s'apresta a negociar amb els estudiants, demana ser acompanyat per representats del capítol catedralici i sol·licita el suport del rei. Els estudiants han aconseguit el primer objectiu: fer posicionar la paeria que, davant de l'anunci del trasllat, ha reac-

135. AML, secció consells generals 402, fol. 53v.

136. Salvador CLARAMUNT, *Consideracions sobre el calendari festiu a l'edat mitjana*, “Homenatge a la memòria del prof. Dr. Emilio Sáez. Aplec d'estudis dels seus deixebles i col·laboradors”, Universitat de Barcelona, Barcelona, 1989, p. 307-310.

137. Claude JEAN-NESMY, *Espiritualidad del año litúrgico*, Editorial Herder, Barcelona, 1965, p. 738-741.

138. ACA, Reial Patrimoni, Mestre Racional, 1555, sense numerar.

139. Marina WERNER, *Tu sola entre las mujeres. El mito y el culto de la Virgen María*, Taurus, Madrid, 1991, p. 104-105.

140. AML Secció consells generals 402, fol. 54r.

cionat tot evidenciant la clara voluntat de què, malgrat tots els problemes, l'estudi general resti a la ciutat. La reacció del govern municipal de Lleida ha respòs a l'evidència de què els rumors s'anaven materialitzant. De fet, mentre les autoritats lleidatanes es reuneixen, els representants de l'Estudi ja s'han posat en marxa per a exposar els seus plantejaments davant dels magistrats tortosins. Porten els capítols redactats a l'estudi general, convertits, doncs, en el compendi de les condicions mínimes per a definir i funcionar un estudi general.

4. ELS CAPÍTOLS DE L'ESTUDI GENERAL: CONDICIONS MÍNIMES PER A DEFINIR I ACTUAR UN ESTUDI GENERAL

La redacció i exposició dels capítols esdevé un veritable retrat de la noció d'estudi i la seva articulació en el concert del poder baixmedieval que assumien els protagonistes d'aquests afers. En primer lloc, l'estudi general es presenta com una expressió de la solidaritat dels estudiants: són aquests els qui, segurs de la seva destacada condició personal¹⁴¹ i percebuts com a "*universitatis scholarium*"¹⁴², pacten uns capítols i es juramenten entorn una proposta, la qual promourà el seu rector, precisament escollit, com indiquen els estatuts del centre lleidatà pels mateixos estudiants "*sicut a capite membra*"¹⁴³. En segon lloc, l'estudi general s'interpreta en consonància amb la ciutat que l'acull i, conseqüentment, interrelacionat amb les autoritats de la població. Es planteja marxar de Lleida per la manca de sintonia amb els magistrats locals i es pretén aconseguir un nou estatge a través de la negociació amb un altre govern municipal, al qual s'exposa, explícitament, que "*bé són CCC estudiants que són jurats de venir an estudiar si la ciutat los vol acollir*"¹⁴⁴. I, en tercer lloc, tant el col·lectiu d'estudiants com les autoritats municipals assumeixen la necessitat de l'aval formal de l'Església, volent alhora evitar-ne ingerències. Com demostra el cas de Salamanca, no és imprescindible la condició episcopal per aco-

141. *Ser estudiante significaba al final de la Edad Media, y al margen del "status" anterior de cada uno, acceder a una condición privilegiada; era poder sustraerse al impuesto y a las formas más rigurosas de la justicia ordinaria, era poder pensar en un determinado tipo de ingresos (por beneficios eclesiásticos sin obligación de residencia), era también colocarse bajo la protección directa de las más altas autoridades –laicas o eclesiásticas– que intervenían por mediación de sus "conservadores de privilegios" universitarios. Antes incluso de alcanzar un grado, sólo con la matrícula en la universidad se conseguía de algún modo una promoción social* (Jacques VERGER, *Gentes del saber en la Europa de finales de la Edad Media*, Editorial Complutense, Madrid, 1999, p. 79).

142. ACA, Cancelleria, reg. 122, fol. 338v.

143. ACL, Llibre de les ordinacions antigues de l'Estudi general de la Ciutat de Lleida, fol. 4v, (ed. *facsimil del manuscrit de l'Arxiu Capítular de Lleida*, "Llibre de les Constitucions i Estatuts de l'Estudi General de Lleida", Joan J. Busqueta, ed., Edicions de la Universitat de Lleida, Lleida, 2000, fol. 4v).

lir un estudi general¹⁴⁵, però és clar que l'aval universal de l'Església i el seu mateix pes, tant en la impartició de determinades matèries com en el component social i jurisdiccional de molts alumnes, justifiquen que se la tingui en compte, tot pensant, també en les contrapartides econòmiques i espirituals que se'n podrien derivar. Ben coherentment, doncs, el consell municipal de Tortosa, en rebre la proposta, n'adverteix al capítol de la Seu tot cuidant, però, de no cedir el protagonisme municipal en tota l'operació des del costat tortosí: “*si.l capítol de la dita seu hi vol metre als alguns tractadors ab ells ensemps que u façen, emperò que no haien poder de res capçar*”¹⁴⁶.

Damunt d'aquestes bases, la concreció de l'estudi general sols pot fonamentarse en què les autoritats locals aconseguixin el privilegi papal fundacional, tal com ho plantegen els estudiants a manera de punt de partença en la negociació amb el govern tortosí: “*primo quod civitas Dertusense obtineat privilegium a romano pontifice quod habere valeat studium generale*”¹⁴⁷. El Papat esdevé l'autoritat que garanteix que la corporació formada per l'estudi pugui projectar les seves titulacions al conjunt de la cristiandat¹⁴⁸. En coherència, aquest plantejament no remet a una singularitat sinó a la inserció en un àmbit específic, de tal manera que la concessió papal ha de coincidir amb la usual en tots els altres estudis generals: “*quod ibi studentes gaudeant privilegiis aliis studiis concessis*”¹⁴⁹.

Completant aquest punt de partença, l'estudi ha de gaudir de l'específica protecció reial, concretada en uns privilegis que assegurin la seva personalitat jurídica i fiscal. Per això els estudiants lleidatans reclamen, en el segon capítol, que la ciutat de Tortosa obtingui del rei els mateixos privilegis que la monarquia ha concedit a l'Estudi de Lleida. El pes municipal és clar: tant els privilegis papals com els reials s'esperen obtenir a través de les actuacions dels magistrats locals, és a dir, de les negociacions i l'esforç econòmic de la ciutat que acollirà el centre. Aquesta mateixa línia es rebla amb el compromís de què els representants de la ciutat confirmin

144. AHCTE, provisions, 10, fol. 37v.

145. Adeline RUCQUOI, *La cultura y las élites en la Valladolid medieval*, “Valladolid. Histoire d'un ciudad. Actas del Congreso Internacional de Historia de Valladolid (Valladolid, 7 al 11 de octubre de 1996)”, Universidad de Valladolid – Ayuntamiento de Valladolid, Valladolid, 1999, p. 195-197.

146. AHCTE, provisions, 10, fol. 39r.

147. AHCTE, provisions, 10, fol. 37v.

148. “*La universidad es, de una manera única, “internacional” por sus miembros –profesores y estudiantes procedentes de todos los países–, por la materia de su actividad –la ciencia que no conoce fronteras–, por sus horizontes sancionados por la “licentia ubique docendi”, el derecho de enseñar en todas partes, que tienen por sus estatutos los graduados de las mayores universidades. Esta corporación no tiene sólo, como las otras corporaciones, un monopolio sobre el mercado local; su ámbito es la cristiandad* (Jacques LE GOFF, *Los intelectuales en la Edad Media*, Gedisa, Barcelona, 1986, p. 77).

el respecte als privilegis dels estudiants: “*quod predicta civitas seu procuratores et cives eiusdem teneant predicta privilegia studentibus confirmare*”¹⁵⁰.

Del municipi interessa, sobretot, assegurar l'exempció fiscal tant en les recaptacions directes – les talles- com en les indirectes –les imposicions o ajudes-. Usualment tots els governs municipals emeten excepcions a determinades persones, que es sumen a les que per diverses raons són “*franques*”¹⁵¹ per a l'erari local. La concessió sovint respon a la voluntat d'afavorir l'estada en la vila de professionals que, amb les seves activitats, esdevenen beneficiosos per al conjunt d'habitants¹⁵², com sobretot succeeix amb els metges i mestres¹⁵³. De manera prou explícita es pretén que el govern local garanteixi aquest tracte per a estudiants, bidells i estacioners tant en les puncions directes com en les imposicions indirectes: “*quod omnes studentes et bedelli sive stationari sint ab omni exactione immunes nec impositiones aliquas solvere teneantur*”¹⁵⁴. Ben significativament, dins del conjunt de l'estudi general s'inclouen els bidells i els estacioners, en esdevenir bàsics per al funcionament del centre, tal i com detallen els estatuts de l'estudi lleidatà, gravitant sobre els primers els diversos aspectes de la funció quotidiana i en els segons els essencials regiments dels llibres¹⁵⁵, amb plena concordança amb els altres estudis generals coetanis¹⁵⁶. Coherentment, l'excepció que es demana al govern de Tortosa es basa en el tracte existent a Lleida, tot i les matisacions i negociacions amb què s'ha precisat¹⁵⁷, raó per la que en aquesta ciutat, quan els metges sol·liciten la immunitat que gaudeixen molts dels seu col·legues en altres poblacions, ho plantegen a manera d'equiparació amb els estudiants, per tal de ser tractats “*axí com als estudiants*”¹⁵⁸.

Les cada cop més presents limitacions en el transport de productes, tant per les imposicions exactives com per conflictes jurisdiccionals de marca o, fins i tot, per les creixents dificultats d'abastament de les poblacions coetànies, resalten la importància d'exigir que als estudiants se'ls permeti sempre abastir-se com els cal-

149. AHCTE, provisions, 10, fol. 37v.

150. AHCTE, provisions, 10, fol. 38r.

151. AHCBL, I.3.3.1.1/301, fol. 33r.

152. AHCV, llibre del consell 1393-1396, fol. 17r.

153. Flocel SABATÉ, *L'augment de l'exigència fiscal en els municipis catalans al segle XIV: elements de pressió i de resposta*, “Col·loqui Corona, Municipis i fiscalitat a la Baixa Edat Mitjana (Lleida, 1995)”, Institut d'Estudis Ilerdencs, Lleida, 1997, p. 442.

154. AHCTE, provisions, 10, fol. 38r.

155. ACL, Llibre de les ordinacions antigues de l'Estudi general de la Ciutat de Lleida, fol. 17r-19v, (ed. *facsimil del manuscrit de l'Arxiu Capitular de Lleida*, “Llibre de les Constitucions i Estatuts de l'Estudi General de Lleida”, Joan J. Busqueta, ed., Edicions de la Universitat de Lleida, Lleida, 2000, fol. 17r-19v).

156. Salvador CLARAMUNT, *Universidad medieval y transmisión de saberes*, “El poder de los saberes en la historia”, Universidad de Valladolid, Valladolid, 1997, p. 27-29.

157. AML, Secció consells generals 400, fol. 31v.

gui i des de qualsevol procedència, garantint, és clar, que els productes es destinaran al propi consum: *“quod dicti studentes possint facere provisiones victualium et rerum necessariorum sibi undecumque voluerint temporibus sibi opportunis”*¹⁵⁹.

Els estudiants també exigeixen la delimitació específica d'un barri estudiantil, calcant així l'experiència de Lleida tant per a garantir un espai d'immunitat que limiti l'accés als oficials ordinaris com, també, per afegir facilitats organitzatives i assegurar un àmbit proper als estudis amb habitatges dignes i barats. Per això, abans de materialitzar el possible trasllat, cal que la *“civitas teneatur assignare certum locum limitatum in quo dicunt studium situari valeat et studentes morari”*. Respecte de l'estatge es preveu la gratuïtat durant el primer any d'estudis – *“quod dicta hospicia habeant studentes quod primo anno quo studium inceperit libera et francha”*¹⁶⁰– i una negociació de bons preus per als següents, preveient ja que en cas de manca d'acord s'organitzarà una comissió mixta, amb dos ciutadans designats pel municipi i dos *“probos viros”* pels estudiants, deixant l'última paraula al rector, tal com es fa a Lleida.

Damunt d'aquest entramat, el govern municipal ha d'assumir la contractació i cost del cos docent, una desena de professors on queda clar el pes de dret i la limitada presència de medicina i de teologia, a més dels estudis d'arts: *“quod civitas antedicta teneatur conducere quolibet anno unum sufficientem lectorem pro theologia; item duos doctores in decretis pro ordinaria lectura Decretalium et unum doctorem in decretis pro lectura Decreti; item duos doctores in legibus pro lectura ordinaria Codicis vel Digestum et unum doctorem sive licenciatum pro lectura Digesti novi vel Infortiati; item si necesse fuerint unum doctorem vel licenciatum pro legendo volumine hora quinta; item unum vel duos magistros in medicina et duos magistros in artibus”*¹⁶¹. Clarament, es tracta d'un professorat encarregat de llegir els temes que s'han de transmetre, com correspon al punt de partida de l'ensenyament coetani, que sols pot plantejar aprofundiments – *“quaestio”*, *“disputatio”*–, a partir de la activitat bàsica entorn a una *“lectio”*¹⁶². A la vegada, es posa en evidència la general concordança en un ensenyament del dret¹⁶³, basat en les Decretals i el Decret de Gracià per al dret canònic i en el Codi o Digest i el Digest nou o Infortiatum per al dret civil¹⁶⁴,

158. AML, Secció consells generals 403, fol. 18v

159. AHCTE, provisions, 10, fol. 38r.

160. AHCTE, provisions, 10, fol. 38v.

161. AHCTE, provisions, 10, fol. 38r.

162. Maria del Pilar RÁBADE OBRADÓ, *Las universidades en la Edad Media*, Arco Libros, Madrid, 1996, p. 29-31.

163. Salvador CLARAMUNT, *Universidad medieval y transmisión de saberes*, “El poder de los saberes en la Historia”, Universidad de Valladolid, Valladolid, 1997, p. 27

164. Buenaventura DELGADO, *El cartulario del colegio universitario de Santa Maria de Lérica (1376-1564)*, Universidad de Barcelona, Barcelona, 1982, p. 66-67.

mentre que els ensenyaments d'arts es veuen més senzills pel caire generalista en gran part ofert a estudiants de condicions més modestes¹⁶⁵.

Semblantment hi cal la figura superior del canceller, de designació reial¹⁶⁶, per la qual cosa es demana que el municipi aconseguixi del monarca "*quod provideatur de cancelleria studii tali persone quod sit ad decus et honorem studii et civitatis*"¹⁶⁷. De fet, encara que puguin caure en interpretacions formals, les atribucions del canceller, sobretot com a concessor dels graus i insignies pròpies de l'estudi, li ofereixen una clara funció pública que requereix desplegaments, sobretot amb la concreció en el vicecanceller i les escriptureries¹⁶⁸.

El conjunt d'elements esmentats, en la seva varietat, defineix el centre i el seu funcionament, la qual cosa possibilita l'assentament dels estudiants. Aquests estan convençuts que la seva presència i activitat redunda en benefici de la ciutat i per això reclamen "*quod expensas ex parte studentium huiusmodi ratione factas et fiendas predictam civitas resarcire teneatur cum causa rei publice civitate eisdem laboraverint*"¹⁶⁹. A la vegada, atès que Tortosa rep el gaudi de comptar amb un estudi general a manera d'un trasllat del centre ja existent a Lleida, es demana que la població afavorida per la recepció contribueixi tant a pal·liar les possibles repressàlies de la que en surt desfavorida com a costejar els efectes materials del desplaçament. Així, per un costat es proposa que el govern tortosí intercedeixi davant del rei perquè aquest redacti "*litteram in qua manderet*" als ciutadans de Lleida i als oficials d'aquesta ciutat que no impedeixin "*aliquem studentem quocumque ire volentem*"¹⁷⁰. I, per altra banda, també es sol·licita que el govern de Tortosa aporti les barques necessàries per a fer el trasllat: "*quod antedicta civitas teneatur mittere barchas necessarias ad civitatem Herde pro libris et aliis rebus studentium franche et libre deportandis*"¹⁷¹. És significatiu que els únics instruments de treball que es detallen són els llibres, tot denotant, com es diu a Pàdua el 1264, que sense llibres no hi ha universitat, en concordança amb un mètode d'ensenyament i d'aprenentatge basat en la lectura i comentari de llibres¹⁷².

La suma de capítols planteja el que des de l'estudi general lleidatà es considera bàsic i imprescindible perquè els estudiants s'assentin en una població amb la finalitat de rebre els corresponents coneixements. És evident que reproduïxen, amb

165. Jacques VERGER, *Remarques sur l'enseignements des arts dans les universités du Midi à la fin du Moyen Age*, "Annales du Midi", 91 (Toulouse, 1979), p. 355-381.

166. ACA, Cancelleria, reg. 2217, fols. 30r-v.

167. AHCTE, provisions, 10, fol. 38r.

168. ACA, Cancelleria, reg. 2218, fol. 9r.v.

169. AHCTE, provisions, 10, fol. 38v.

170. AHCTE, provisions, 10, fol. 38v.

171. AHCTE, Provisions, 10, fol. 39r.

172. Jacques LE GOFF, *Los intelectuales en la Edad Media*, Gedisa, Barcelona, 1986, p. 88-89.

gran fidelitat, el mateix model existent a Lleida, sense alteracions significatives. D'aquesta manera es posa de manifest el convenciment, per part dels representants de l'estudi general, que no és el model sinó d'incompliment d'aquest per part del municipi el que impossibilita la continuïtat a Lleida. En presentar-se a manera de proposta formal davant de les autoritats de Tortosa, caldrà atendre les reaccions generades en una i altra ciutat.

5.- LES NEGOCIACIONS A LLEIDA I A TORTOSA. LA REFORMA DE LA LLIURA DEL VI

A Tortosa el dimecres 16 de febrer de 1373 el consell municipal es reuneix a la sala de la ciutat en una sessió ordinària, on es tracta l'ofertament del trasllat de l'estudi general de Lleida juntament amb mitja dotzena d'altres qüestions. S'assumeix la possibilitat de crear un “*studio Dertuse*” amb les mateixes concessions que els homòlegs lleidatans han ofert al “*studio Ilerdensi*” mentre es tracti de propostes que “*sint rationabiles et honeste et Dertuse civitati et studio valeant aplicari*”¹⁷³. L'exposició dels capítols a la reunió del consell municipal conclou amb la designació d'una comissió de dotze prohoms que, juntament amb els procuradors de la ciutat, “*haien poder de tractar e de manejar ab los dits II missatgers*”, fent a la vegada advertiment de la situació al capítol de la Seu: “*que parlen ab lo capítol de la Seu dels dits capítols e del dit fet*”, deixant la porta oberta als *tractadors* del capítol però reservant la preeminència completa a la ciutat.

Malgrat que l'assumpte no s'ha tractat de manera exclusiva, és clar que el ventall de prohoms encarregat de l'afer és prestigiós, tots ells formen part del grup destacat que participa regularment dels oficis de representativitat municipal i de delegacions representatives, alguns d'ells fins i tot amb reconegut prestigi com a juristes, cosa que en part denota l'atorgament d'una específica atenció a la petició¹⁷⁴: Bernat Garidell¹⁷⁵, Ramon Pinyol¹⁷⁶, Guillem Pinyol¹⁷⁷, Pere de Vilalbí¹⁷⁸ Joan Guasch¹⁷⁹,

173. AHCTE, provisions, 10, fol. 39r.

174. Tot i que les diferents sèries conservades a l'Arxiu Històric Comarcal de les Terres de l'Ebre faciliten la confecció d'una completa prosopografia de cadascun dels membres de la comissió, la seva exposició desbordaria els límits en extensió imposats al present treball, per la qual cosa les referències següents s'han de limitar, tan sols, a donar constància de la presència dels esmentats prohoms en càrrecs destacats al servei del municipi de Tortosa en dates properes als fets.

175. AHCTE, clavari 13, p. 192; 20, p. 207, entre d'altres.

176. AHCTE, jutges de taula 8, fol. 1r; clavari 9, fol. 95r, entre d'altres.

177. AHCTE, clavari 19, p. 121, entre d'altres.

178. AHCTE, provisions, 3, fol. 85v, entre d'altres.

179. AHCTE, clavari 15, p. 168; 16, p. 118, entre d'altres.

Joan de Naters¹⁸⁰, Eixemèn Ripoll,¹⁸¹ Ramon Barberà¹⁸², Mateu del Camí¹⁸³, Berenguer Serrat¹⁸⁴, Pere Burguers¹⁸⁵ i Berenguer Paris¹⁸⁶.

La mateixa setmana, el dissabte dia 19 de febrer, es torna a reunir el consell municipal a Lleida. Ho ha fet el dilluns al matí per tractar el casament del primogènit, amb les conseqüències exactives que se'n derivaran¹⁸⁷, i a la tarda del mateix dia per les peticions fiscals de les "*generalitats d'Aragó*" i per la protesta del síndic de l'estudi pels fets del dia de la Candelària, denotant ja la greu preocupació per l'afer "*del dit mudament*"¹⁸⁸. De nou, els membres del consell s'han tornat a trobar el dimarts dia 15, al matí per la greu crisi financera i les contundents dificultats per a cobrir l'asfixiant deute públic¹⁸⁹ i a la tarda perquè caldrà atendre degudament "*la rehina de Navarra (que) deu entrar en la ciutat digous o divendres primers vinents al pus luny*"¹⁹⁰.

Amb aquest panorama, el dissabte es torna a reunir el consell municipal, preocupat per la crisi financera i per la qüestió de l'Estudi¹⁹¹, abordat aquest en primer lloc a partir de l'exposició dels paers. Deixen constància de la irresolubilitat de les protestes presentades pels representants del rector arran dels fets del dia 2 del mateix mes, de la col·lecta efectuada per a finançar el trasllat i de l'existència dels contactes amb la ciutat de Tortosa, tot plegat amb prou consistència i raons, atès "*que ja saben com lo rector del Studi convoque los estudiants e tracte que. l'Studi se mudàs en altra ciutat, e segons que han entès gite col·lecta en l'Studi que munta a C lliures o pus, tot ço per aquesta raó; e axí matex, que l'altre dia lo síndich del Studi vench a la casa de la paheria e protestà en escrit a la cort e als pahers sobre una violèn-*

180. AHCTE, clavari 6, fol. 12v; 9, fol. 53r; 10, fol. 33v; 11, p. 286; 13, p. 137; 14, p. 217; 15, 168, entre d'altres.

181. AHCTE, comú I, 67, fol. 1r; clavari 6, fol. 12v; 13, p. 192, 14, p. 269, entre d'altres.

182. AHCTE, clavari 9, fol. 64r; 14, p. 217; 16, p. 191, entre d'altres.

183. AHCTE, consolat i fira, 27, fol. 1r; clavari 8, fol. 71r; 14, f. 217, entre d'altres.

184. AHCTE, provisions 9, fol. 3r; clavari 15, p. 168; 18, p. 227, entre d'altres.

185. AHCTE, clavari, 22, p. 182, entre d'altres.

186. AHCTE, paeria i vegueria II, 33, fol. 1r, clavari 13, p. 192, entre d'altres.

187. AML, secció consells generals 402, fol. 52r-53v.

188. AML, secció consells generals 402, fol. 53v.

189. AML, secció consells generals 402, fol. 54r.

190. AML, secció consells generals 401, fol. 54v

191. Hauria estat convenient que els autors del recull documental "L'Estudi General de Lleida. Ciutat i Universitat en els Documents de l'Arxiu Municipal de Lleida" (Elena GONZÁLEZ, Joan J. BUSQUETA, dirs., *L'Estudi General de Lleida. Ciutat i Universitat en els Documents de l'Arxiu Municipal de Lleida*, Ajuntament de Lleida, Lleida, 2000) advertissin dels seus criteris de selecció, en tant que malgrat el títol aparentment genèric de l'obra i la presentació global del "catàleg i transcripció dels documents ordenats cronològicament" (p. 13), s'ignora un gruix enorme de documentació atesorada en el mateix arxiu on hi consta el ressò, precisament, de la vivència quotidiana i institucional entre la ciutat i l'estudi general de Lleida.

cia que diu que. l veguer havia feyta al rector e als estudiants, a la qual protestació ells, ab conseyll de micer Bertran e de micer Jordà han respost, però no contrastant la resposta encara no çessen de tractar de mudar l’Studi, car segons que.s diu a Tortosa n.an tramès”¹⁹²

L’acord municipal és immediat. Per un costat, es tractarà ràpidament amb el bisbe per fer un front comú incloent-hi el capítol catedralici: “*que d’aquest feyt sie informat lo senyor bisbe de Leyda ab letres de mossèn lo degà e del capítol axí matex de la ciutat e que li faen saber tot lo feyt*”. I, amb major transcendència, s’ha d’arribar al monarca, tant a través del bisbe com dels missatgers de la ciutat. Es tracta d’obtenir una favorable “*provisió del senyor rey sobre aquest feyt*” i, sobretot, evitar que el sobirà es pronunciï a favor del trasllat. La contundència dels magistrats lleidatans és clara davant de la possibilitat d’un posicionament favorable al trasllat per part del rei: “*que per res no fos atorgat, com fos gran dampnatge de la ciutat*”. Amb aquestes postures, el govern local s’ofereix a negociar amb l’estudi general avantposant la millor de les disposicions, “*majorment com la ciutat no sie en nenguna discòrdia ab l’Studi*”¹⁹³

En canvi, a Tortosa, la proposta és vista amb prudència i certa temença. Amb una ciutat igualment immersa en greus problemes financers¹⁹⁴, espanta l’elevat cost econòmic que pot comportar haver de negociar l’obtenció de privilegis papals i reials. Igualment, desagrada que es plantegi com una confrontació amb la ciutat de Lleida, sobretot en un context en què les ciutats i viles reials procuren apropar plantejaments davant d’unes problemàtiques força comunes¹⁹⁵.

Tanmateix, els representants de l’estudi general no insisteixen en l’opció tortosina. Ben diferentment, s’apressen a esmentar-la en les negociacions amb la paeria. Tot sembla confirmar, doncs, que l’objectiu principal es centrava en forçar una actitud favorable en un govern local lleidatà espantat davant la versamblança de la materialització del trasllat del centre a una altre ciutat.

Certament, en els mesos immediats, les negociacions s’acceleren a Lleida. De manera ben significativa, mentre els punts de sortida de la confrontació recalquen el conflicte entorn a l’exercici de la jurisdicció i el respecte de la immunitat pròpia del perímetre estudiantil, en les negociacions va prenen protagonisme el problema pressupostari. Queda clar que la inviabilitat del centre es deu, sobretot, a la manca de diners amb què funcionar i pagar els salaris. Conseqüentment, les negociacions culminen en l’acceptació d’un increment pressupostari per part de la paeria. Atesa

192. AML, secció consells generals 402, fol. 54v-55r.

193. AML, secció consells generals 402, fol. 55r.

194. AHCTE, clavari 9, fol. 28r-38v; 10, fols. 48r-68v.

195. Flocel SABATÉ, *El poder reial entre el poder municipal i el poder baronial a la Catalunya del segle XIV*, “Actas del XV Congreso de Historia de la Corona de Aragón (Jaca, septiembre de 1993)”, tomo I, vol. II, Gobierno de Aragón, Zaragoza, 1996, p. 327-341.

la greu incapacitat financera que al mateix temps està patint el municipi de Lleida, l'única manera de materialitzar aquest augment consisteix en un increment de la recaptació en la assignació usual, és a dir, la imposició sobre el vi. Aquesta fins aquest moment consistia en recaptar per a l'estudi general un sou de cada vint-i-vuit del cost del producte: “*de viginti octo solidis duodecim denarii*”¹⁹⁶. Arran de l'acord, doncs, la proporció es modifica i passa a ser un sou de cada vint, és a dir “*unius solidi pro libra denariorum*”. Aquest sobrecreix, que comporta passar del 3'57% al 5% de taxació del cost de les transaccions sobre el vi a tot el terme lleidatà, s'espera que permeti cobrir les despeses pròpies de l'estudi general i, per tant, mantenir els salaris.

Pactat així entre les dues parts, els paers de la ciutat i els clavis de l'estudi eleven l'acord al monarca i el 2 d'agost d'aquell mateix any el sobirà concedeix la modificació¹⁹⁷, clarament destinada “*pro salariis doctorum et magistrorum Studii per solvendis et aliis expensarum honeribus ipsius Studii*”¹⁹⁸. L'amenaça d'anar a Tortosa, per tant, ha facilitat el desbloqueig d'una tensió finalment resolta amb la modificació exactiva que ha d'aportar un notori increment pressupostari al centre.

6. VISIÓ DE LA NORMALITAT DESPRÉS DE L'ACORD DE 1373

La greu situació econòmica i social viscuda per les dues ciutats protagonistes dels fets continua el seu curs d'agreujament. El 1374, vint mesos després dels contactes inicials, un dels membres de la comissió que des de Tortosa havia de negociar el possible trasllat de l'Estudi, el jurista Joan Guasch, es troba davant del rei en nom de la ciutat de Tortosa contra la de Lleida per un afer que no té res a veure amb el centre d'ensenyament: recuperar els blats que mercaders tortosins transportaven “*per provisió dels habitants*” i que els lleidatans havien interceptat i retingut¹⁹⁹. La gravíssima crisi frumentària de 1374²⁰⁰ imposa dràstiques actuacions²⁰¹, davant

196. És evident que és erroni i sense sentit traduir aquesta expressió per una “imposició (...) que consistia en 28 sous i 12 diners” (Roser GORT, *Documents de l'Estudi: catàleg i edició*, L'Estudi General de Lleida. Ciutat i Universitat en els Documents de l'Arxiu Municipal de Lleida”, Elena González, Joan J. Busqueta, dirs., Ajuntament de Lleida, Lleida, 2000, p. 111).

197. AML, Fons municipal, pergami 140.

198. Roser GORT, *Documents de l'Estudi: catàleg i edició*, L'Estudi General de Lleida. Ciutat i Universitat en els Documents de l'Arxiu Municipal de Lleida”, Elena González, Joan J. Busqueta, dirs., Ajuntament de Lleida, Lleida, 2000, p. 112.

199. AHCTE, provisions 11, fol. 20r.

200. Albert CURTO, *La intervenció municipal en l'abastament de blat d'una ciutat catalana: Tortosa, segle XIV*, Fundació Salvador Vives Casajuana, Barcelona, 1988, p. 213-219.

201. AHCTE, clavari 11, fol. 24r

202. AHCTE, clavari 11, fol. 23v,

del temor a què pugui “*la ciutat perir de fam*”²⁰². Els problemes socials estan imposant prioritats en el govern urbà que allunyen el mateix record d’una operació com la del trasllat de l’Estudi que, en qualsevol cas, hauria estat ben costosa per a la ciutat de Tortosa a nivell tant econòmic com polític.

Quan, arran del terratrèmol de 1373²⁰³, a Tortosa i a Lleida es succeeixen oracions i processons col·lectives²⁰⁴ per tal de recórrer “*a la mercè de nostre senyors Déus*”²⁰⁵, en realitat la població està catalitzant una greu sensació de crisi que no fa més que acreïxer-se. A Lleida, al llarg de tota la dècada el constant augment exactiu i el seu repartiment contribueix a enrarir l’ambient fins a culminar el 1380 en esclatar el malestar social per part d’“*un avalot que-s feu per la mà menor e mijana contra la cort e pahers de la dita ciutat*”²⁰⁶.

Aquestes circumstàncies ja adverteixen que les dificultats socioeconòmiques que envoltaven l’estudi general no han canviat i, per tant, l’increment pressupostari aconseguit amb la reforma de la lliura del vi pot mostrar-se ben aviat insuficient per als objectius amb què havia estat proclamada. Clarament, en arribar a final de segle, es cerquen mesures dràstiques perquè “*al present no y haie diners de la claveria de l’Estudi per satisfer a compliment de la primera paga als salaris dels doctors e maestres*” i, corolàriament, des de l’estudi els professors i el rector volen “*fer cessar les lectures*” perquè no hi ha diners per als salaris²⁰⁷.

Al mateix temps, els conflictes jurisdiccionals es mantenen en tots els fronts. La preservació de la singularitat dels estudiants es defensa davant dels ordinaris i, si cal, enfront dels oficials eclesiàstics²⁰⁸. I, sobretot, es perllonguen les tensions respecte de l’accés al recinte estudiantil per part dels oficials ordinaris, cosa que justifica queixes elevades al monarca “*pro parte rectoris et Studi*” perquè “*tam vicarius quam subvicarius et paciarii civitatis predictae infra dicti Studi limites de nocte excubias faciunt*”²⁰⁹.

Semblantment, la condició exempta dels estudiants pel que fa a les exaccions municipals continua generant elevades polèmiques, bo i més quan l’accentuació de

203. C. OLIVERA, A. RIERA, J. LAMBERT, E. BANDA, P. ALEXANDRE, *Els terratrèmols de l’any 1373 al Pirineu: efectes a Espanya i França*, Departament de Política Territorial i Obres Públiques de la Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1994, p. 43-102.

204. AHCTE, clavari 9, fol. 86r

205. AML, secció consells generals 402, fol. 57r.

206. ACA, Reial Patrimoni, Mestre Racional, fol. 26r.

207. AML, fons municipal, pergami 431 (ed.: Roser GORT, *Documents de l’Estudi: catàleg i edició*, L’Estudi General de Lleida. Ciutat i Universitat en els Documents de l’Arxiu Municipal de Lleida”, Elena González, Joan J. Busqueta, dirs., Ajuntament de Lleida, Lleida, 2000, p. 135-136).

208. AML, secció consells generals 460, fol. 27r.

209. ACA, Cancelleria, reg. 2192, fol. 74v.

les dificultats socioeconòmiques impulsa el municipi a limitar el nombre d'habitants *francs* de les imposicions. Per això, ja al 1382 caldrà una sentència arbitral entre el municipi i l'Estudi sobre el pagament de les imposicions pels estudiants²¹⁰.

Conseqüentment, les mateixes problemàtiques sobreviuen a l'acord de 1373, amb uns termes molt semblants. L'increment exactiu mitjançant l'augment de la lliura del vi no ha solucionat ni el problema pressupostari ni ha apaivagat la resta de tensions. Convé doncs, buscar solucions més conjuntes en els tres aspectes: apropant els compromisos respectius cap a unes aportacions exactives dels estudiants, bé que en quantitats reduïdes, pactant les intervencions dels oficials ordinaris dins del recinte estudiantil i, també, cercant nous increments pressupostaris sota la mateixa fórmula d'ampliar el radi tributatiu, pensant ja en estendre les imposicions a d'altres productes bàsics per tal de beneficiar l'estudi. S'imposa la necessitat d'arribar a un acord més ample que serà l'objecte de les reformes avalades des de la mateixa corona per Martí I el 1499²¹¹.

Clar que el segle XV mostra la perllongació dels problemes jurisdiccionals, a nivell personal i de recinte, amb un govern local preocupat per a servir l'ordre, si cal reclamant per als oficials ordinaris la capacitat d'actuar sobre els estudiants "*com fàcien a un vehí e habitant de la ciutat*"²¹², i amb els estudiants mostrant-se mutualement solidaris al crit de "*Estudi!*"²¹³. En la mateixa centúria, les dificultats pressupostàries agrairan les noves aportacions eclesiàstiques²¹⁴, les quals, però, no seran suficients per a mantenir el nivell de despeses i, tampoc, per a cobrir el salari dels docents, cosa que menarà a noves vagues de professors²¹⁵.

Més enllà, doncs, de les vies de solució endegades i repetides, la perllongació de les dificultats pressupostàries i jurisdiccionals remet a valorar, com deiem al començament, el perfil institucional del mateix centre dins del context concret del poder a la Catalunya medieval. De fet, tot i les importants reformes encara cercades al segle XVI²¹⁶, l'estudi general seguirà caracteritzat per la vinculació amb el

210. AML, fons municipals, pergami 399 (Roser GORT, *Documents de l'Estudi: catàleg i edició*, L'Estudi General de Lleida. Ciutat i Universitat en els Documents de l'Arxiu Municipal de Lleida", Elena González, Joan J. Busqueta, dirs., Ajuntament de Lleida, Lleida, 2000, p. 113-130).

211. José-Ramón JULIÀ VINAMATA, *El Estudio General de Lérida a finales del siglo XIV: las reformas de Martín el Humano*, "Miscel·lània Homenatge a Josep Lladonosa", Institut d'Estudis Ilerdencs, Lleida, 1992, p. 323-338.

212. BC, Ms 918, fol. 23r.

213. Josep LLADONOSA, *L'Estudi General de Lleida del 1430 al 1524*, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 1970, p. 85-86.

214. Francesc ESTEVE PERENDREU, *El régimen jurídico del Estudio General de Lleida (s. XIII-XVIII)*, Pagès editors, Lleida, 1992, p. 168-170.

215. Salvador CLARAMUNT, *La primera Universitat de Lleida*, Edicions de la Universitat de Lleida, Lleida, 1993, p. 14-16.

216. Francesc ESTEVE PERENDREU, *La creació de la Mestrecolia de l'Estudi General de Lleida*, "Miscel·lània. Les terres de Lleida al segle XVI", Institut d'Estudis Ilerdencs, Lleida, 1995, p. 217-241.

municipi i per una incapacitat pressupostària que afavorirà del pes eclesiàstic, perllongant així uns trets manllevats de l'edat mitjana que no podran sobreviure als nous aires del segle XVIII²¹⁷.

7. APÈNDIX DOCUMENTAL. ELS CAPÍTOLS PRESENTATS PER L'ESTUDI GENERAL DE LLEIDA AL CONSELL MUNICIPAL DE TORTOSA

A manera d'excipient de l'evolució comentada, es situen els fets de 1373, amb tota la documentació generada arran de la proposta de traslladar l'estudi general de Lleida a la ciutat de Tortosa. D'entre els diversos testimonis documentals cal destacar els capítols presentats pels representants de l'Estudi al consell tortosí, per raó de la seva significació en la comprensió d'un estudi medieval, alhora que el seu tractament per part dels receptors, entre d'altres temes d'interès municipal, ofereix significatives pautes sobre l'evolució dels fets. Per això, doncs, esdevé adient transcriure l'acta completa de la reunió del consell municipal de Tortosa reunit el dimecres 16 de febrer de 1373.

Tortosa, 16 de febrer de 1373
AHCTE, Provisions 10, fols. 37 r. – 40 v.

Dimecres a XVI dies del mes de febrer any de la nativitat de nostre senyor M CCC setanta tres fon cridat consell ab veu de trompeta de consellers e d'altres prohoms ab albarans per la ciutat de Tortosa appellats e justats per en Johan de Uluja, corredor públich e jurat de la dita ciutat, lo qual se tench en la sala de la dita ciutat, en lo qual foren los consellers e prohoms següents:

En Ramon Pinyol	En Johan Guasch	N' Exemeno Ripoll
En Guillem Pinyol	En Ramon Barberà junior	En Bernat Garidell
En Johan de Naters	En Domingo Termens	N' Arnau Granell
En Pere Sunyol	En Ramon Siurana	En Berenguer Paris
En Matheu del Camí	En Guillem Xies	N' Andreu Ganyó
En Berenguer de Tous	En Nicolau Box	En Pere Monçó ¹
En Salvador Soler	En Jacme Granell	En Guillem de Rosselló
En Guillem Terill	En Fferrer Gilabert	En Guillem Gacet
En Guerau d'Almenar	En Pere Vicent	En Ramon Thomàs

217. Joaquim PRATS, *La Universitat de Cervera i el reformisme borbònic*, Pagès editors, Lleida, 1993, p. 81.

En Simon Rella	En Bernardó Pinyol	En Ffrancesch de Manleu
En Guillem Mercader	En Jacme Querol	En Berenguer de Lagostera
En Pere Corder	En Berenguer Serrat	En Guillem Macip
En Guillem Revull	N' Agostí Breçó	En Miquel de Tayà
N' Arnau Pinyol	En Guillem Vallserà	En Pere Palau
En Ramon d'Estalella	N'Anthoni de Mates	En Miquel Xiprana
En Bernat Riba	En Ramon Moliner	En Bernat Macip
En Matheu Mercader	En Barthomeu Cerdà	En Pere Burgués
En Guillem Castellar	En Bernat Cèrcols	En Domingo Gil
En Bernat Colteller	N' Esteve Monge	En Ramon Vilamanya
N' Arnau Negre	En Berenguer Morera	En Nicolau Muret
En Berenguer de Bellmunt		

Per los quals en los affers en lo present consell proposats foren fetes les provisions següents:

Primerament sobre ço que és stat proposat en lo present consell per en Ramon Gacet, de la qüestió e contrast que és entre ell e la ciutat e los compradors de la imposició de la sal per imposició que-l dit en Ramon ab d'altres deu per sal, fon provehit que fos comanat als prohombres davall scrits ensemps² honrats procuradors e clavari los quals veguen e regoneguen lo dit contrast.³

Item sobre ço que és stat proposat en lo present consell que II missatgers hinc han⁴ venguts del estudi de Lleyda e han proposat a ells que bé són CCC estudiants que són jurats de venir ací estudiar si la ciutat los vol acollir⁵, els han⁶ los capitols que-s seguexen.

Hec sunt capitula que per fundamento studii Dertusense pro parte studentium a dominis procuratoribus et civibus dertusentibus adimpleri petuntur.

Primo quod civitas Dertusense obtineat privilegium a Romano pontifice quod habere valeat studium generale et quod ibi studentes gaudeant privilegiis aliis studii concessis.

Secundo quod impetret a domino rege idem privilegium et quod privilegia que fuerint concessa studio Ilerdense per ipsum et per predecessores suos huic Dertuse studio concedantur et quod provideatur de cancellaria studii tali persone que sit ad decus et honorem studii et civitatis.

Tercio quod predicta civitas seu procuratores et cives eiusdem teneantur predicta privilegia studentibus confirmare.

Quarto quod civitas antedicta teneatur conducere quolibet anno unum sufficientem lectorem pro theologia, item duos doctores in decretis pro ordinaria lectura decretalium, et unum doctorem in decretis pro lectura Decreti, item duos doctores in legibus pro lectura ordinaria Codicis vel Digesti, et unum doctorem sive licenciatum pro lectura Digesti novi vel Infortiati. Item si necesse fuerit unum doc-

torem vel licenciatum pro legendo volumine hora quinta. Item unum vel duos magistros in medicina et duos magistros in artibus.

Quinto quod omnes studentes et bedelli sive stationarii sint ab omni exactio-
ne innunes nec impositiones aliquas solvere teneantur.

Sexto quod dicti studentes possint facere provisiones victualium et rerum
necessariarum sibi undecumque voluissent temporibus sibi opportunis.

Septimo quod prefata civitas teneatur assignare certum locum limitatum in
quo dictum studium situari valeat et studentes morari. Ita quod domini hospicio-
rum pro iusto precio locare eis hospicia si necesse fuerit compellantur. Item quod
dicta hospicia habeant studentes quod primo anno quo studium inceperit libera et
francha.

Octavo quod si forte studentes non poterint concordare cum dominis hospi-
ciorum de salario eorumdem quod dicta civitas constituere teneatur duos cives, et
studium ex parte sua alios duos probos viros studentes qui predicta hospicia taxare
eorum constentiam possint. Et si concordare nequiverint discretioni solius rectoris
studii predicta taxatio relinquatur prout hoc in privilegiis et concessionibus stu-
dii Ilerdense continetur.

Nono quod expensas ex parte studentium huiusmodi⁷ ratione factas et fiendas
predicta civitas resarcire teneatur cum causa rei publice civitatis eiusdem laborave-
rint.

Decimo quod impetrent a domino rege literam in qua mandetur civibus
Ilerdensibus et officialibus civitatem eiusdem quod sub indignationem⁸ sua non
impediant aliquem studentem quocumque ire volentem.

Undecimo quod antedicta civitas teneatur mittere barchas necessarias ad civi-
tatem Ilerde pro libris et aliis rebus studentium franche et libere deportandis.

Item quod si alique concessionem per⁹ cives et paciarios ilerdenses studio
Ilerdensi seu in eo studentibus concesserit quod easdem domini procuratores et
cives dertusenses studio Dertuse concedere teneatur dum tamen sint rationabiles et
honeste et Dertuse civitati et studio valeant aplicari. Ffou acordat per lo consell que
sien elets dotze prohomens, los quals tots o la major partida ensemps ab los hon-
rats procuradors haien poder de tractar e de manejar ab los dits II missatgers, e que
parlen ab lo capítol de la seu dels dits capítols e del dit fet, e si-l capítol de la dita
seu hi vol metre alscons tractadors ab ells ensemps que u façen, emperò que no
haien poder de res capçar, mas que u tornen en consell, ço que hauran capçat e tractat.
Són los prohomens los honrats:

Micer Bernat¹⁰

En Ramon Pinyol

En Guillem Pinyol

En Pere de Vilalbí

En Johan Guasch

En Johan de Naters

N' Exemenno Ripoll

En Ramon Barberà junior

En Matheu del Camí

En Berenguer Serrat

En Pere Burguers

En Berenguer Paris

Item sobre ço que és stat proposat per lo guardià dels frares menors de la dita ciutat, que fos fet al convent de aquells ajuda en alguna cosa per ço com per rahó del vet lo dit convent soffir gran affayn, e donat drap per vestiari, fon provehit per lo dit honrat consell que·ls sien comprades e donades dues peçes de drap de burell per los honrats procuradors e clavari.

Item entès ço que és stat proposat en lo present consell per en Pere Monçó de una qüestió que sos fills d'en Guillem Monçó han ab la ciutat per I comís de una vinya que·ls dits fills d'en Guillem Monçó han a Maranxa, e aquella tenen per l'es-pital de la ciutat, fon provehit que fos comanat als honrats n'Arnau dez Prats, donzell, e a·n Ramon Barberà, pus jove, e compromès en poder de aquells si l'altra part o volrà fer e fermar, e que per aquells sia determenada la dita qüestió.

Item sobre la letra tramesa per l'onrat n'Arnau Torrelles a la ciutat, consellers e prohomens de aquella, de la remuneració que demana que li sia feta per molts e diverses treballs que diu que ha sostenguts en diverses maneres, e parts en los negocis e affers de la dita ciutat, fon provehit que li sia feta resposta de part de la ciutat, que la ciutat lo prega que·ls dits affers vulla sostenir e sofferir fins que ell sia vengut e tornat, Déus volent, en Tortosa, e que pensar se pot que si la dita ciutat li és en res tenguda que·l satisfarà.

Item sobre ço que és stat proposat que·ls homens dels Ffreginals han fet en lur terme I boveral en lo qual no volen que bestiar de homens¹¹ de la ciutat hi entren, fon provehit que l'onrat n'Exemeno Ripoll, savi en dret, ne tracte ab los del dit loch e ab altres qualsevol persones e que u declar emperò sumariament e sens scriptures.

Item sobre los cinch florins d'or que en Carreres, scrivà del senyor rey demana als honrats procuradors per rahó de scriptures e averies del feyt de la atzembia de què enquerien contra los honrats procuradors del any prop passat e contra lo lochtinent de veguer, fon provehit que sien pagats dels béns de la ciutat.

NOTES

1. Monçó, *al ms.* Monco.
2. prohomens davall scrits ensemps *sobreescrit al ms.*
3. *Segueix amb punt i a part* Sobre tenir lo estudi de Lleyda en Tortosa, *en lletra moderna.*
4. Han, *al ms.* ha.
5. *Segueix ells ratllat.*
6. *Segueix els segueixen, sense ratllar.*
7. *Segueix s ratllada.*
8. *Segueix apa amb abreviatura, ratllat.*
9. *Segueix cem ratllat*
10. És Bernat Garidell, *malgrat que el redactor ha omès el cognom.*
11. de homens *interlineat.*